

Carolina Roinila

KUN SAARA TÄYTTI KAHDEKSAN, SILLOIN KÄVI NIIN

Henkilöhahmot ja aikaviitteet Maija Vilkkumaan *Ei*-albumin
lyriikoissa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Joulukuu 2023

TIIVISTELMÄ

Carolina Roinila: Kun Saara täytti kahdeksan, silloin kävi niin : Henkilöhahmot ja aikaviitteet Maija Vilkkumaan *Ei*-albumin lyriikoissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma
Suomen kielen opintosuunta
Joulukuu 2023

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan lingvistisestä näkökulmasta henkilöahmoja ja aikaviitteitä, joita ilmenee Maija Vilkkumaan *Ei*-albumin lyriikoissa. Tutkimukseni tarkempi rajausta kumpuaa kertomuksen rakentumisesta ja siitä, kuinka henkilöahmot ja kertomuksen sitominen aikaan ovat siinä olennaisena osana. Tutkimuksen taustalla on kiinnostus syventyä laululyriikkaan kertomuksellisuuden alustana ja halu perehtyä suomen kielen keinoihin viitata henkilöihin ja aikaan *Ei*-albumin kaltaisella kertomuksellisella musiikkialbumilla. Tutkimuskysymyksiä on kaksi, ja ne ovat: 1) Miten henkilöahmot esitellään ja luonnehditaan osana kappaleiden kertomuksia? 2) Millä tavoin kappaleiden kertomukset sidotaan aikaan?

Tutkimuksessani tarkastellaan erikseen henkilöahmojen esittelyä, eli nimeämistä ja osoittamista, henkilöiden luonnehdintaa sekä aikaviitteitä. Tutkimuksen kannalta olennaista teoriataustaa ovat henkilöahmot ja aikaviitteet osana kertomuksen rakennetta, laululyriikan ominaisuudet tekstilajina sekä keinot viitata henkilöihin ja aikaan suomen kieliopissa. Tutkimus rakentui olennaisesti teoriataustan sekä aineistosta tehtyjen havaintojen ympärille. Menetelmällisesti analyysin rakenne muodostui havaintojen luokittelun avulla sekä jaotellusta erikseen henkilöahmojen esittelyn ja luonnehdinnan sekä aikaviitteiden tarkasteluun. Jokaisesta osaluueesta tarkasteltavaa ilmeni runsaasti, joten tarkempaan analyysiin valikoitui kielellisiä keinoja esimerkiksi suuren määrällisen esiintyvyyden tai jollain tavalla tavanomaisesta poikkeamisen perusteella.

Tutkimuksessani käy ilmi, että henkilöahmoja esitellään ja luonnehditaan sekä kertomusta sidotaan aikaan monenlaisin suomen kielen keinoin. Henkilöahmojen esittelyssä korostuu substantiivi- ja pronominitaso, kun taas luonnehdinnassa olennaisena esiin nousevat muun muassa relatiivilauseet ja adjektiivit. Henkilöahmojen luonnehdinnan tarkastelu jakautui aineistostani havaitsemieni suoran ja epäsuoran luonnehdinnan ilmiöiden kautta. Luonnehdinnan analyysi painottui kuitenkin odotettua enemmän tulkinnanvaraisuuksien ympärille. Puolestaan aikaviitteiden analyysissä kävi ilmi, että kertomusta sidotaan aikaan olennaisesti muun muassa ajan adverbiaalien ja verbin tempuksen avulla. Futuurinomaisuus ilmeni olennaisesti tulevaan aikaan viittaamisen yhteydessä. Aikaviitteiden analyysi jäi valitettavan suppeaksi osaksi tutkielmaa, minkä myötä jatkotutkimukselle on paljon mahdollisuuksia erityisesti aikaviitteiden analyysin osalta.

Avainsanat: kertomus, kertomuksen rakenne, henkilöahmot, aikaviitteet, laululyriikka, Maija Vilkkumaa, *Ei*

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKYSMYKSET JA -AINEISTO	2
2.1 Tutkimuskysymykset.....	2
2.2 Maija Vilkkumaan <i>Ei</i> -albumi	2
3 TEORIATAUSTA JA TUTKIMUSMENETELMÄ	5
3.1 Kertomus ja sen rakenne	5
3.2 Henkilöt ja aikaviitteet suomen kielessä	6
3.3 Lyriikka tekstilajina.....	7
3.4 Tutkimusmenetelmä	8
4 ANALYYSI	10
4.1 Henkilöhahmot	10
4.1.1 Henkilöhahmojen nimeäminen ja osoittaminen.....	11
4.1.2 Henkilöhahmojen luonnehdinta	18
4.2 Aikaviitteet	24
4.2.1 Ajankohdan adverbiaalit	24
4.2.2 Verbien tempus.....	26
4.2.3 Futuurinomaisuus.....	27
5 PÄÄTÄNTÖ	29
LÄHTEET	32

1 JOHDANTO

Tutkielmani aiheena on henkilöhahmot ja aikaviitteet Maija Vilkkumaan *Ei*-albumin lyriikoissa. Aiheeni rajaus on muodostunut tarinankerronnan ja kertomuksen rakenteen pohjalta, ja niissä henkilöhahmot ja kertomuksen sitominen aikaan ovat hyvin keskeisessä roolissa. Tutkielmani pohjana hyödynnän William Labovin (1972) muodostamaa kertomuksen rakennetta, josta henkilöhahmot ja aikaviitteet ovat olennaisuudessaan löydettävissä jo aikaisessa vaiheessa. Tavoitteeni on siis lingvistikseen näkökulmasta selvittää, miten *Ei*-albumin kappaleissa ilmennetään henkilöhahmoja ja minkälaisilla tavoilla aikaan viitataan.

Lyriikat, eli kappaleiden sanoitukset, ovat tarinankerronnan alustana kiehtovia, sillä kirjoitetun tarinan muodostumiseen vaikuttavat laulun muut osa-alueet sanoitusten ollessa vain yksi osa laulun kokonaisuutta. Kiinnitän musiikkia kuunnellessani paljon huomiota nimenomaan laulujen sanoitukseen ja siihen, miten laulun aihe tai sanoma kielellisesti muotoillaan laulettavan tekstin muotoon. Olen havainnut lauluntekijöiden puhuvan paljon siitä, miten he hyödyntävät laulujen tekstejä tarinankerronnan alustana. Sanoitusten tarinankerronnasta nimenomaan henkilöhahmojen ja ajan ilmentämiseen perehtymistäni motivoi erityisesti aineistoni, eli Maija Vilkkumaan *Ei*-albumi, ja sen kappaleet tarinoineen, jotka ovat muodostuneet yksittäisiksi kertomuksiksi esimerkiksi ihmisestä tai tilanteesta. Tällaisten kertomusten muodostumisessa henkilöhahmojen ja aikasuhteiden ilmentäminen on hyvin keskeistä, mikä sanoitusten kiehtovuuteen yhdistettynä motivoi minua tarkastelemaan juuri henkilöhahmojen ja ajan lingvistisiä ilmentämiskeinoja.

Vaikka kertomukset ja kertomuksellisuus ovat olennaisia kirjallisuudentutkimuksen aiheita, niitä käsitellään laajasti myös muilla tieteenaloilla. Kertomus on käsitteenä saanut muun muassa kulttuurintutkimuksen myötä monia, ja aikaisempaan nähden laajempia, tulkintoja (Hyvärinen 2007: 127). Kielitieteellisestä näkökulmasta kertomusta on tutkinut muun muassa Marja-Liisa Helasvuo (1991) tutkimusartikkelissaan, joka käsittelee syntaktisia rakenteita kertomuksen jäsennyksen osoittimina. Laulujen sanoitusten kontekstissa kertomusten tarkastelua esiintyy havaitsemani mukaan lähinnä tutkielmissa. Sama pätee myös yleisesti lyriikoihin aineistona. Esimerkiksi Elisa Heikura (2012) on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan kerronnallisuuden määrällisiä ja laadullisia ulottuvuuksia CMX-yhtyeen *Talvikuningas*-albumin lyriikoissa. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaintojeni mukaan kuitenkin aukko kertomusten, ja nimenomaan henkilöhahmojen ja aikaviitteiden, lingvistikseen tarkastelussa – erityisesti sanoitusten kaltaisessa kontekstissa. Oma tutkielmani tulee täten olemaan luontevaa jatkoa lyriikoiden tutkimukselle opinnäytetöiden tasolla ja esittää myös uudenlaista tutkimusnäkökulmaa kertomusten tarkastelulle lingvistikseen näkökulmasta.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -AINEISTO

2.1 Tutkimuskysymykset

Tarkempi tutkimukseni rajaus kumpuaa tarinankerronnan kielellisten keinojen ja sen myötä kertomuksen rakenteen tarkastelusta. William Labovin (1972) kertomuksen rakenteesta olen valinnut tarkasteluun henkilöhahmot ja aikaviitteet, sillä ne ovat kertomuksen rakentumisen kannalta erityisen olennaisia, ja olen kiinnostunut tarkastelemaan niiden ilmenemistä laululyyrisessä kontekstissa. Aineistoni analyysi myötäilee sitä, miten Labov (1972) esittää henkilöhahmot ja aikaan viittaamisen osana kertomuksen rakennetta, ja tämän myötä tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten henkilöhahmot esitellään ja luonnehditaan osana kappaleiden kertomuksia?
2. Millä tavoin kappaleiden kertomukset sidotaan aikaan?

2.2 Maija Vilkkumaan *Ei*-albumi

Tutkimusaineistoni koostuu Maija Vilkkumaan *Ei*-albumin kappaleiden lyriikoista. Maija Vilkkumaa on vuonna 1973 syntynyt helsinkiläinen lauluntekijä, feministi-ikoni ja rocktähti (Vilkkumaa & Supinen 2023). Hän on valmistunut suomen kielen opintosuunnasta filosofian maisteriksi keväällä 2023 ja myöhemmin samana vuonna hän on myös julkaissut omaelämäkertansa *Vilkkumaa* (2023) yhdessä Miina Supisen kanssa. Vilkkumaa on ennen kaikkea tunnelmallinen tarinankertoja, jonka kappaleissa ilmenee kokonaisia henkilöhahmoja dramaturgisen jännitteen virittäminä (Riihinen 2023).

Ei on julkaistu vuonna 2003, ja se on Vilkkumaan kahdeksasta studioalbumista kolmas. Albumin jokaisen kappaleen Vilkkumaa on säveltänyt ja sanoittanut itse. Albumia on myyty yli 120 000 kappaletta (Vilkkumaa & Supinen 2023). *Ei* on valikoitunut tutkimusaineistokseni, sillä sen kappaleet ovat kertomuksellisia ja niistä on löydettävissä runsaasti henkilöhahmoja ja tapoja viitata aikaan osana kertomuksen rakentumista. Albumi on kuunneltavissa erilaisissa musiikin suoratoistopalveluissa, kuten Spotifyssa, ja se on saatavilla myös cd-levynä. Lyriikoiden lähteenä toimii albumin cd-levyn mukana tullut lehtiö, jossa kappaleiden sanat ovat kirjoitettuina. Albumilla on yhteensä 12 kappaletta, ja jokainen niistä kertoo kuulijalle tarinan.

Kappaleet **Mun elämä** ja **Lattiaa pestään** rakentuvat olennaisesti tiettyyn hetkeen sidotun tapahtuman ympärille. Molemmissa kappaleissa tapahtuman keskiöön asettuu minäkertoja, joka kuvaa tilannetta ja ilmaisee ajatuksiaan siihen liittyen. **Mun elämä** kuvaa elämäntapaa, joka sekavuudessaan vei tarinan henkilön mukanaan ja josta tämä ei halusta huolimatta kyennyt päästämään irti.

Siinä yhdistyy minäkertojan toivottomuus ja samalla jonkun toisen kanavoima toiveikkuus. (Vilkkumaa & Supinen 2023) **Lattiaa pestään** kertoo tarinan hetkestä, jossa kertoja tajuaa, että hänen odottamansa seuralainen ei saavukaan paikalle. Keskiössä on kertojan ajatukset omasta pystyvyydestään jatkaa eteenpäin, mutta niitä kuitenkin varjostaa muilta piilotettu pettymys ja kokemus suruntäyteisestä elämästä.

Sekä kappaleeseen **Väärin** että **Kusipää** sisältyy jonkinlaista aggressiota. Niissä minäkertoja ja tämän ajatukset tai teot ovat keskiössä. **Väärin**-kappaleessa kertoja purkaa mielitekojaan, joihin lukeutuu muun muassa tietyllä tavalla toimivien ihmisten ”lyöminen otsaan”. Mieliteot kuitenkin kulumineituvat siihen, että niiden tekeminen on väärin – syystä tai toisesta. **Kusipää** on tarina voimakasta vihaa kokevasta kiusatusta, joka lopulta päättyy poliisiauton kylmälle konepellille veitsi kädessään (Riihinen 2023). Tarinassa kertoja, eli kiusattu, kohtaa kiusaajansa väkivalloin ja raivon vallassa ja vaatii tältä vastauksia.

Häviän, **Eteiseen**, **Ei susta huomaa**, **Mä jään** ja **Jonain päivänä** ovat kappaleita, joissa ilmenee olennaisesti jokin aihe tai teema, josta minäkertoja puhuu esittäen omia tunteitaan ja ajatuksiin. Jokaisessa kappaleessa teema on erilainen: **Häviän** on kuin päiväkirjamerkintä, jossa kertoja kertoo omasta näkymättömyyden kokemuksestaan ja riittämättömyyden tunteestaan – osittain suhteessa nimettömään henkilöön, johon kertoja itseään ajoittain vertaa. **Eteiseen**-kappale kuvaa kertojan mielensisäistä kamppailua omaan käytökseen kohdistuvasta häpeästä ja tyytymättömyyden tunteesta omaa elämäntilannetta kohtaan. **Ei susta huomaa** kertoo henkilöstä, joka kärsii muilta piilossa mielenterveysongelmista tai muuten vaikeasta elämäntilanteesta. Henkilö ei pääse vaikeuksia karkuun ja toivoisi hänen kärsimyksensä huomattavan. **Mä jään** on tarina lohdutonta ikävää kokevasta henkilöstä, joka kaipaa toisen luo ja kamppailee sen kanssa, onko tämä valmis ottamaan hänet juuri sinä monimutkaisena itsenään, joksi tämä toinen oli kertojahenkilön aiemmin ajatellutkin. **Jonain päivänä** -kappale kertoo elämään väsyneestä ja sen päättymistä pohtivasta henkilöstä. Tarinassa olennaisia teemoja ovat vapaus taakasta ja kokemus elämästä lainana.

Kappaleet **Kristiina**, **Ei** ja **Ei saa surettaa** poikkeavat albumilla paljon esiintyvistä tarinankerronnasta, jossa minäkertoja yksilönä asettuu kertomuksessa keskiöön esimerkiksi tapahtumien tai ajatusten ilmaisemisen kautta. **Kristiina** rakentuu olennaisesti Kristiina-nimisen henkilön ympärille, ja siinä listataan elämänohjeita ikään kuin ne olisivat ”kauhistuttavasta naistenlehtijutusta tai ”hullun motivaatiopuhujan röntistä”. Näiden ohjeiden puhujaksi on nimetty Kristiina. (Vilkkumaa & Supinen 2023) Kappaleessa rakentuu kuva Kristiina-hahmosta sen luonnehtiessa häntä esimerkiksi ulkoisten piirteiden kautta. **Ei** on psykologinen trilleri, jonka keskiössä ovat vapautta kaipaava nuori ja tämän neuroottinen äiti (Riihinen 2023). Kappaleen tarinassa äiti suojelee tytärtään maailmalta äärimmäisin

keinoin, ja lopulta tytär pakenee äitinsä sekä psyykkisestä ja fyysisestä otteesta. **Ei saa surettaa** on tragedia Saara nimisen henkilön syntymäpäivistä, jonne saapui 25 kutsuvieraan sijaan vain yksi. Tarinassa olennaisia tekijöitä ovat ainoan vieraan, Tuijan, rooli vieraiden saapumattomuudessa sekä hänen motiivinsa ystäväystyä Saaran kanssa.

Analyysin aineistoesimerkeissä käytän poiston merkinä kahta ajatusviivaa (– –). Osoitan ajatusviivoilla poiston, kun olen jättänyt yhden tai useamman säkeen pois esimerkissä esitettyjen säkeiden välistä. Lisäksi ajatusviivat osoittavat esimerkin alussa sen, että esimerkki säkeineen ei aloita säkeistöä vaan sijoittuu sen keskelle. Säkeen vaihdon osoitan esimerkeissä vinoviivalla (/).

3 TEORIATAUSTA JA TUTKIMUSMENETELMÄ

3.1 Kertomus ja sen rakenne

Kertomus voidaan määritellä tarinamaailman rakentamiseksi ja tapahtumien hahmottamiseksi juonelliseksi jatkumoksi (Tieteen termipankki 2023). Tieteen termipankin mukaan *kertomus*-sanalla viitataan suullisesti kerrottujen tarinoiden lisäksi kirjallisuuden lajeihin, joissa tarinan kertominen on olennaisessa osassa. Tämän merkityksen kannalta *kertomus*-käsite toimii *tarinan* synonyymina (Tieteen termipankki 2023), ja aion myös tässä tutkielmassa hyödyntää näitä käsitteitä toistensa synonyymeina.

Kertomuksen rakennetta on tutkinut sosiolingvisti William Labov (1972) teoksessaan *Language in the Inner City : Studies in the Black English vernacular*. Labov (1972) on muodostanut kertomuksen rakenteen teorian amerikkalaisnuorten kertomusten pohjalta ja jakanut sen kuuteen jaksoon. Kaikki kuusi jaksoa ovat mahdollisesti tunnistettavissa täydeksi muodostuneessa (*'fully-formed'*) kertomuksessa (Labov 1972). Tutkimukseni kannalta olennainen jakso, nimeltään orientaatio (*'orientation'*), on kertomuksen rakenteen jaksoista toinen. Se esittelee kertomuksen henkilöt ja kertojan ja luonnehtii heitä lyhyesti sekä sitoo kertomuksen aikaan ja paikkaan. (Helasvuo 1991: 36) Tutkimukseni tarkka rajaus aineistoni kertomusten henkilöhahmojen ja aikaviitteiden tarkasteluun on muodostunut Labovin (1972) kertomuksen rakenteesta.

Labov (1972) on jakanut lauseet aikasuhteessa keskenään oleviin narratiivisiin lauseisiin ja vapaisiin lauseisiin, jotka voivat vaihtaa järjestystä ja eivät siten ole aikasuhteessa keskenään. Tämä Labovin tapa syntaktisesti eli lauserakenteellisesti jäsenellä kertomusta johtaa helposti suoraviivaiseen hypoteesiin siitä, että orientaatiojaksossa on tavanomaista käytettävän enemmän statiivisia rakenteita, jotka taas jäävät taka-alalle juonen ollessa keskiössä. (Helasvuo 1991: 36–37) Statiivisuus terminä liittyy verbin aspektiin eli esimerkiksi tilanteen keston, käynnissä olon ja rajaamisen ilmaisemisen keinoihin, jotka ilmenevät lauseen rakenteen eri tasoilla. Statiivinen viittaa tilannetyyppiin, jota kutsutaan tilaksi eli siihen ei liity muutosta. (VISK 'aspekti' & 'statiivisuus') Statiivisuuden vastakohta on dynaamisuus, joka ilmaisee tapahtumaa (VISK § 1501). Vaikka tutkimukseni tavoitteellisessa keskiössä ei ole perehtyä nimenomaan syntaktisiin tekijöihin, aineistostani on mahdollisesti havaittavissa, toteutuuko Helasvuon (1991: 36–37) hypoteesi orientaatiojaksoon kuuluvien henkilöhahmojen ja aikaviitteiden ilmaisun statiivisesta tyylistä.

3.2 Henkilöt ja aikaviitteet suomen kielessä

Tässä alaluvussa käsittelen tutkimukseni kannalta olennaisista näkökulmista sitä, miten suomen kielessä voidaan viitata henkilöihähoihin ja aikaan. Näihin kielellisiin keinoihin lukeutuvat muun muassa erilaiset substantiivit, pronominit ja adjektiivit sekä verbit ja lausetyypit kieliopillisine ominaisuuksineen.

Nomineihin lukeutuvista substantiiveista henkilönnimet ovat keskeinen tapa tuoda esiin henkilöitä suomen kielessä. Henkilönnimet lukeutuvat substantiiveihin ja ovat tyypillisiä erisnimiä eli propreja. Erisnimien tehtävä on yksilöidä olio tai asia (VISK § 596). Ne ovat siis tarkoitteeltaan identifioivia, ja nimeämisen avulla ne erottavat asian muista samankaltaiseen joukkoon kuuluvista jäsenistä (VISK § 553). Henkilönnimien lisäksi henkilöihähoja voidaan osoittaa myös yleisnimisten substantiivien avulla, ja tällaisia ovat esimerkiksi luokka- tai sukulaissanat. Substantiiveja voidaan hyödyntää myös osana luonnehdinnan kontekstia.

Pronomineista persoonapronominit ovat keskeisimpiä henkilöihin viittaavia pronomineja. Persoonapronomineja ovat *minä, sinä, hän, me, te* ja *he*. Persoonapronomineista *minä, sinä, me* ja *te* ovat puheaktipronomineja ja viittaavat 1. ja 2. persoonan pronomineina puhetilanteen osapuoliin. 3. persoonan pronominit *hän* ja *he* viittaavat puheenalaisiin henkilöihin. (VISK § 716) Puheaktipronominit ovat ihmistarkoitteisia, ja myös *hän* ja *he* viittaavat puhetilanteen mahdollisiin osapuoliin (VISK § 717). Puhutussa kielessä yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit esiintyvät pitkälti yksitavuisina eli esimerkiksi muodoissa *mä* ja *sä* (VISK § 100).

Persoonapronominien lisäksi *se*-demonstratiivipronominia voidaan käyttää ihmiseen viittaavana. Vaikka kieliopillisen normin mukaan demonstratiivipronominit viittaavat tekstissä tai puhetilanteessa mainittuihin ja puhetilanteessa havaittaviin tarkoitteisiin, pronominia *se* käytetään neutraalisti ihmisestä monissa puhutun kielen varianteissa (VISK § 720). *Se*-pronominin esiintyvyys ihmiseen viittaavana puhekielessä ja arkityylisessä tekstissä on yksi esimerkki siitä, miten normitettu kirjakieli ja arkityylinen kieli voivat erota toisistaan suomen kielessä (Lappalainen 2010).

Henkilöihähöjen luonnehdintaa voidaan tehdä substantiivien tavoin nomineiksi lukeutuvien adjektiivien avulla. Adjektiivit luonnehtivat muun muassa asioita, olioita ja tilanteita ilmaisemalla niiden ominaisuuksia, jotka voivat olla todellisia tai kuviteltuja (VISK § 603). Suhteelliset adjektiivit kuvaavat tyypillisesti ulkoista hahmoa tai muuta fyysistä ominaisuutta sekä suhteellista ikää, luonteenpiirrettä tai mielentilaa (VISK § 605). Adjektiivia voidaan myös käyttää substantiiville ominaiseen tapaan, jolloin se esiintyy subjektina, objektina tai adverbiaalina. Yleisimmin adjektiivia käytetään substantiivisesti, kun tarkoitteena on jokin ihmisjoukko tai abstraktio. (VISK § 625)

Aikaan puolestaan viitataan suomen kielessä tavallisesti erilaisin ajanilmauksin, joihin lukeutuu esimerkiksi erilaiset ajan adverbiaalit: Ajan adverbiaalit voivat ilmaista lauseessa kuvatun tilanteen ajankohtaa, toistuvuutta ja kestoja. Ajankohtaa tarkoittavat adverbiaalit voivat olla paikallissijaisia lausekkeita, adverbeja, adpositioita, konjunktiivisia lauseita tai infiniittisiä rakenteita. (VISK § 980) Vaikka suomen kielessä ei ole futuuritempusta, sille ominaista tulevaan viittaamista voidaan ilmentää muun muassa erilaisten kielten rakenteiden avulla, kuten konditionaalilla (Karttunen 2018). Tulevaa aikaa ilmaistaan suomen kielessä tavallisesti preesensmuotoisella verbillä ja täsmentävillä ajanilmauksilla, mutta ajoittain voi olla tarpeen hyödyntää *tulla*-verbillistä rakennetta selventämään tulevan ajan merkitystä (Kielitoimiston ohjepankki 2023). Tällainen on esimerkiksi rakenne *tulee olemaan*.

Tässä luvussa käsitellyt suomen kielen keinot viitata henkilöihin ja aikaan pohjustavat sitä, mitä aineistossani havaittavissa. Hyödynnän tämän luvun sisältämää tietoa osana analyysiani, jossa syvennyn eri osa-alueisiin laajemmin sen mukaan, miten henkilöihin ja aikaan viitataan osana kertomuksen rakentumista.

3.3 Lyriikka tekstilajina

Käsitteet *lyriikka*, *sanoitus* ja *runous* kietoutuvat vahvasti toisiinsa puhuttaessa laulujen sanoista. Runoudesta käytetään ajoittain nimitystä *lyriikka*, jolla tarkoitetaan säkeistä ja säkeistöistä muodostuvaa, yleensä pienimuotoista, kirjallisuudenlajeja (Tieteen termipankki 2023). Tieteen termipankin (2023) mukaan puolestaan *lyyrinen runous* voidaan tarkemmin käsittää kielisoittimilla säestettynä lyyrisenä eli meelisenä (laulettavana) runoutena. Lyriikat ymmärretään kuitenkin erityisesti musiikkikontekstissa suoraan laulun sanoina. Tutkielmassani viittaan lyriikoilla nimenomaan laulun sanoituksiin.

Laulujen sanoituksista tekstilajina on erilaisia näkemyksiä, mutta niissä on kuitenkin yhtäläisyyksiä: Esimerkiksi Tommi Parkon (2019: 87) mukaan sanoituksiksi on tapana kutsua lauluihin kirjoitettuja runoja, ja ne voidaan lukea yhdeksi runouden alalajiksi tai muodoksi. Vaikka sanoitukset hyödyntävät runouteen vakiintuneita keinoja, runoutta ja sanoituksia ei ole kuitenkaan hyvä verrata toisiinsa mekaanisesti, sillä niillä ei ole varsinaista yhteistä mitta. Lisäksi lauluissa teksti on vain osa kokonaisuutta melodian, rytmin ja laulutapojen ohella, minkä myötä sanoitus ei välttämättä toimi pelkkänä luettuna tekstinä, kuten ei myöskään runo lauluna. (Parkko 2019: 88–89) Heikki Salo (2006: 35) puolestaan esittää laululyriikan omana, runoista ja kirjallisuudenlajeista irrallisena, kirjoittamisen lajinaan. Kuten Parkko (2019: 88–89), myös Salo (2006: 46) vetoaa runon ja sanoitusten eroon muun

muassa sen kautta, että laululyriikka on vain osa laulun kokonaisuutta eikä siten ole valmis yksinään samalla tavalla kuin runo on.

Sanoitukset tekstilajina vaikuttavat myös tekstin sisällöllisiin mahdollisuuksiin ja siihen, millaisin keinoin valitusta aiheesta kerrotaan. Runot ovat rakenteeltaan vapaampia kuin laululyriikat, sillä laululyriikoissa tekstille muodostuu rajoitteita muun muassa läpi kappaleen kulkevasta melodiasta samanlaisuudesta. Sanoitukset ovat kuitenkin runoja vapaampia siinä, että ne ovat kirjoitettua puhekieltä, jota nykyrunous puolestaan pyrkii usein jäljittelemään. (Salo 2006: 42)

Sanoitukset tekstilajina asettavat myös tarinankerronnalle ja kertomuksille omanlaisensa rajat. Kirjoittajan on mahdollista hyödyntää kuulijan tarvetta ymmärtää laulutekstiä, mikä on erityisesti kertomusmuotoisissa lauluissa toimiva keino esimerkiksi säästää tilaa. Tällöin kuulija käytännössä täyttää kertomuksen aukot, mihin kirjoittaja voi myös luottaa. (Salo 2006: 43) Laulun säkeet ovat informaatiota, ja informaation ja assosiaatiomahdollisuuksien määrässä on kyse on olennaisesti kielen liittyvistä tekijöistä: kirjoitetuista sanoista, lauserakenteista, kieliopista ja yleisesti tekstin ymmärrettävyydestä (Salo 2006: 97–98).

Koska Labovin (1972) kertomuksen rakenne perustuu amerikkalaisnuorten kertomuksiin, se on muodostunut hyvin erilaisen tarinankerronnan alustan pohjalta verrattuna kirjoitettuihin tarinoihin ja erityisesti laulujen sanoituksiin. Tämä on olennaista huomioida tutkielmassani, sillä aineistoni erilaisuus vaikuttaa siihen, millaisia havaintoja henkilöhahmoista ja kertomuksen sitomisesta aikaan on mahdollista tehdä suhteessa Labovin (1972) teoriaan.

3.4 Tutkimusmenetelmä

Tutkielmassani tarkastelen *Ei*-albumin kappaleiden sanoituksista löytyviä lingvistisiä keinoja, joilla ilmaistaan henkilöhahmoja ja aikaa osana kertomusta. Tutkimukseni on siten laadullinen. Olen kuitenkin hyödyntänyt määrällistä näkökulmaa muun muassa aineiston analyysin rajaamisessa ja sen rakenteen muodostamisessa. Lisäksi analyysini rajautuu ainoastaan kappaleiden sanoituksiin ja siten tekstiin, enkä sen myötä huomioi esimerkiksi melodian vaikutusta sanoituksiin ja siten tutkiemiini henkilöhahmoihin ja aikaviitteisiin.

Kertomus ja kertomuksellisuus ovat monialaisia käsitteitä, mutta tässä tutkielmassa tarkastelen kertomusta ja sen rakentumista ainoastaan lingvistisestä näkökulmasta. Olen muodostanut aineistoni rajaamalla tarkasteluun yhden albumikokonaisuuden, joka on julkisesti saatavilla.

Aineiston lingvistinen analyysi nojaa Labovin (1972) kertomuksen rakenteen toiseen, orientoivaan, jaksoon, jossa ilmenee henkilöhahmojen ja kertojan esittely ja lyhyt luonnehdinta sekä kertomuksen sitominen aikaan. Tarinankerronnan analyysin tarkka rajaus henkilöhahmoihin ja aikaviitteisiin on muodostunut tästä kertomuksen rakenteesta. Käsittelen tutkimuksessani kertojaa yhtenä henkilöhahmoista, sillä se on laulun sanoitusten kertomuksellisuuden kannalta mielekästä. Olen rajannut analyysini ainoastaan henkilöhahmoihin ja aikaviitteisiin, ja tästä johtuen Labovin (1972) esittämä kolmas orientaatiojakson osa, eli kertomuksen sitominen paikkaan, on rajattu analyysin ulkopuolelle.

Olen poiminut *Ei*-albumin jokaisen kappaleen sanoituksista kohdat, joissa joko viitataan henkilöhahmoihin tai sidotaan kertomusta aikaan. Henkilöhahmojen osalta olen eritellyt toisistaan henkilöitä ilmentävät ja henkilöitä luonnehtivat kielivalinnat sekä luokitellut tekemiäni havaintoja näiden kategorioiden mukaan sekä sana- että lausetasolla. Aikaan viittaamiseen perehdyin tunnistamalla ja luokittelemalla erilaisia aikaviitteitä ja ajanilmaisuja, ja myös niistä olen tehnyt sekä sana- että lausetason huomioita. Aineiston analyysin tarkemman jaottelun, Labovin (1972) kertomuksen rakenteen ulkopuolelta, olen muodostanut tekemieni havaintojen perusteella.

4 ANALYYSI

Olen jakanut analyysini erikseen henkilöhahmojen ja aikaviitteiden tarkasteluun. Henkilöhahmoja tarkastelen alaluvussa 4.1, joka jakautuu henkilöhahmojen esittelyyn, eli nimeämisen ja osoittamisen, sekä henkilöhahmojen luonnehdinnan tarkasteluun. Myöhemmin alaluvussa 4.2 käsittelen kertomuksen sitomista aikaan aikaviitteiden analyysin kautta. Tämä jaottelu kumpuaa Labovin (1972) kertomuksen rakenteen teoriasta, ja aineistostani havaitsemani henkilöhahmojen viittaaminen myös asettuu luontevasti tähän jaotteluun. Molempien osa-alueiden analyysissä hyödynnän myös sana- ja lausetason jaottelua, sillä tehdyistä havainnoista voidaan tunnistaa sana- ja lausetason välisen painotuksen vaihtelua. Lisäksi on hyvä huomioida, että sivuan analyysissäni jonkin verran kertomuksen tapahtumia, sillä ne voivat olla henkilöiden ja aikaviitteiden analyysin kannalta olennaisia.

Analyysin rajaamisessa yleisesti hyödynnän määrällistä esiintyvyyttä: tarkastelen usein esiintyviä ja keskeisinä ilmeneviä keinoja osoittaa ja luonnehtia henkilöhahmoja sekä sitoa kertomusta aikaan. Tämän lisäksi otan mukaan käsittelyyn mahdollisia tavanomaisesta esiintyvyydestä poikkeavia havaintoja tai ilmiöesimerkkejä lähestymistapaani laajentaakseni.

Koska aineistossani ilmeni analysoitavaa molempien osa-alueiden osalta runsaasti, joudun rajaamaan tarkempaan käsittelyyn vain osan havaitusta, jotta voin syventyä keskeisten havaintojen analyysiin kattavasti. Lisäksi painotus analyysissä asettuu osa-alueiden välillä henkilöhahmojen tarkasteluun, sillä niistä tekemäni havainnot asettuivat laajempaan mittakaavaan. Tämän myötä aikaviitteet ja niiden analyysi jäävät tutkimuksessani vähäisemmän tarkastelun tasolle.

4.1 Henkilöhahmot

Tässä alaluvussa käsittelen erikseen ensin henkilöhahmojen nimeämistä ja osoittamista ja sen jälkeen henkilöhahmojen luonnehdintaa. Henkilöhahmoja nimetään ja osoitetaan sekä luonnehditaan kappaleiden kertomuksissa hyödyntäen suomen kielelle ominaisia tapoja viitata henkilöihin. Tällaisia ominaisia tapoja ilmenee sekä sana- että lausetasolla: Kappaleiden kertomuksissa henkilöhahmoja nimetään ja osoitetaan yleisesti sanatasolla hyödyntäen substantiivien erisnimistä henkilönnimiä ja yleisnimityksiä esimerkiksi luokkasanoja sekä persoona- tai demonstratiivipronominia. Hahmojen luonnehdinnan osalta keskeiseksi osoittautuu lausetasolla muun muassa henkilön ajatusten ja toiminnan kuvaaminen erilaisin kielellisin keinoin sekä sanatasolla esimerkiksi adjektiivien avulla ulkoisten piirteiden esittäminen.

4.1.1 Henkilöhahmojen nimeäminen ja osoittaminen

Henkilöhahmoja nimetään ja osoitetaan kappaleiden kertomuksissa pääasiassa kahdella tavalla: henkilönnimin ja pronominein. Tämän myötä henkilöhahmojen nimeämisen ja osoittamisen tarkastelu tulee painottumaan näihin kahteen osa-alueeseen. Kuitenkin myös yleisnimensiä substantiiveja hyödynnetään usean kappaleen kertomuksessa keinona osoittaa henkilöhahmoja, joten sitä aion tarkastella lopuksi.

Erisnimiksi lukeutuvien henkilönnimin osoitetaan henkilöitä albumin kahdestatoista kappaleessa kolmessa. Eri nimiä ilmenee yhteensä seitsemän, ja niistä jokainen on osa analyysia. Puolestaan pronomineja hyödynnetään henkilöhahmojen albumin jokaisella kahdellatoista kappaleella eli selvästi enemmän. Olen rajannut pronomien tarkastelun persoonapronominien yksikön 1., 2. ja 3. muotoon (*minä, sinä ja hän*) sekä demonstratiivipronomiin *se*, sillä niitä esiintyy eniten osoittamassa kertomuksen olennaisia henkilöhahmoja suhteessa muihin pronomineihin tai taivutusmuotoihin. Kertomuksissa yksikön 1. ja 2. persoonamuodoista esiintyy yleiskielisten perusmuotojen sijaan ainoastaan puhekielisiä vastineita *mä* ja *sä*. Myös tarkasteltaessa persoonapronominien ja *se*-pronominin taivutusmuotoja on löydettävissä lähes ainoastaan puhekielisiä muotoja, kuten genetiivimuotoja *mun* ja *sun* sekä partitiivimuotoja *mua* ja *sua*. Salon (2006: 42) mukaan laulujen sanoitukset ovat kirjoitettua puhekieltä, minkä myötä on odotusten mukaista, että aineistossani esiintyy paljon puhekielisyyttä. Määrällinen painotus puhekielisisä muodoissa rajaa tarkastelun ulkopuolelle muutaman havaittavissa olevan yleiskielisen muodon, eli tarkastelen lähemmin ainoastaan puhekielisiä muotoja.

Taulukossa 1 kuvaan määrällisesti pronomien esiintyvyyttä erikseen perusmuodossa ja eri taivutusmuodoissa sekä kokonaisuudessaan nämä molemmat lukumäärät sisällyttäen. Olen laskenut taulukon lukumääriin mukaan jokaisen esiintyvän pronomien eli esimerkiksi kertosaakeissa tapahtuvaa toistoa ei ole poistettu laskuista. Kappaleiden nimissä ilmenevät pronominit on ainoastaan jätetty pois lukumääristä, sillä ne eivät ole varsinainen osa kappaleen kertomusta.

Taulukko 1: pronomien määrällinen esiintyvyys

Pronomini	Perusmuoto	Taivutusmuodot	Yhteensä
<i>mä</i>	88	25	113
<i>sä</i>	11	28	39
<i>hän</i>	29	7	36
<i>se</i>	12	2	14

Ensimmäisenä otan lähempään tarkasteluun henkilönnimet henkilöhahmojen osoittimina. Henkilönnimet ovat erisnimisiä substantiiveja eli ne kirjoitetaan isolla alkukirjaimella. Näin on myös kappaleiden kertomuksissa, mikä tukee sanojen tarkoitetta niissä juuri henkilöitä kuvastavina erisniminä. Vilkkumaan ja Supisen (2023) mukaan *Ei*-albumista puhuttaessa esiin nousee usein se, miten se sanoitti tyttöjen elämäkokemusta; levyllä on monia tyttöjen ja naisten maailmalle ominaisia tarinoita. Tätä tukee henkilönnimien osalta tehdyt valinnat, sillä kappaleiden kertomuksissa jokainen henkilönnimi on tavanomaisesti naiselle annettu nimi. Jokainen esimerkeissä 1–6 ilmenevistä nimistä on annettu miehelle alle 15 kertaa vuotta 1899 edeltävän ajan ja vuoden 2023 välisenä aikana (Digi- ja väestötietovirasto 2023):

- (1) – – jos syöt älä syö jos on pakko syö pahaa / kun mieli on huono sielu syvenee / näin **Kristiina** puhuu (Kristiina, *Ei*, 2003)
- (2) Ja yleisö taputtaa huutaa ”**Krisse** eduskuntaan!” (Kristiina, *Ei*, 2003)
- (3) – – mutta kadulla oottaa jo taksi / siellä on **Tuulikki** ja sen uusi poikaystävä (Mun elämä, *Ei*, 2003)
- (4) Kun **Saara** täytti kahdeksan / silloin kävi niin (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)
- (5) – – ja ikuisiksi ystäviksi tultais / niin kuin **Anna** ja **Diana** (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)
- (6) **Tuija** oli vain seitsemän / mut tiesi jo sen / että vaivaa täytyy nähdä / jos tahtoo olla onnellinen (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)

Henkilönnimet ovat kaikki etunimiä, ja niitä voidaan tunnistaa yhteensä seitsemän. Esimerkkien 1 ja 2 nimet Kristiina ja Krisse ovat kuitenkin liitettävissä toisiinsa niin, että kertomuksessa Krisse-nimen funktio on toimia lempinimenä Kristiinalle. Nämä kaksi nimeä eivät täten viittaa eri henkilöihin. Lisäksi on mahdollista tunnistaa yleisiä suomalaisia etunimiä, joihin Kristiina myös lukeutuu: nimen Tuulikki, Kristiina, Tuija, tai Saara on saanut 14000–84000 ihmistä Suomessa (Digi- ja väestötietovirasto 2023). Vaikka Anna on myös yleinen suomalainen nimi, rinnastettuna kansainvälissävytteisen Diana-nimeen (esimerkki 5) se ilmenee tässä tilanteessa suomalaisten nimien rinnalla enemmän kansainvälissävytteisenä. Nimien kansainvälistä tulkintaa tukee se, että Anna ja Diana -hahmot ilmenneen kertomuksessa intertekstuaalisena viittauksena L. M. Montgomeryn Anna-kirjasarjaan ja sen hahmoihin.

Henkilönnimiä sisältävistä kappaleista ja niiden kertomuksista ei suoraan ole pääteltävissä, millaiset tekijät ovat olleet juuri näiden nimien valinnan taustalla. Kuitenkin *Ei saa surettaa* -kappaleessa osoitettujen henkilöiden Anna ja Diana ja heidän nimiensä tausta on tunnistettavissa intertekstuaalisesta viittauksesta. Myös Kristiina-nimen valinta taustoittuu hieman Vilkkumaan

omaelämäkerrassa *Vilkkumaa* (Vilkkumaa & Supinen 2023), jonka mukaan Kristiina-kappaleen kertomuksen sisällöille on täytynyt nimetä jokin puhuja. Tästä huolimatta juuri Kristiina-nimen valinta ei tule ilmi. Näissä kappaleissa, joissa kertomuksen olennaisia henkilöitä osoitetaan henkilönnimillä, kertomus syventyy tarinana ikään kuin kaunokirjallisella tasolla, sillä se antaa tietyt nimet tapahtumissa osallisena oleville henkilöille. Tämä myös korostaa kyseisten kappaleiden kertomuksellisuutta.

Seuraavaksi siirryn henkilöiden osoittamisesta pronominitason tarkasteluun. Persoonapronomineista yksikön 1. muotoa *mä* ilmenee määrällisesti eniten, minkä myötä käsittelen sitä ensimmäisenä. *Mä*-pronominin yleisyyteen vaikuttaa se, että kahdestatoista kappaleesta kymmenessä on tunnistettavissa minäkertoja, joka on äännessä koko kertomuksen ajan tai vaihdellen yhdessä ulkopuolisen kertojan kanssa. Tämän myötä *mä*-pronomini ilmentää yleisesti kertomuksen minäkertojan takana olevaa henkilöä, ja on siten keskeinen ja merkittävään rooliin asettuva kielen keino osoittaa kertomuksen kannalta olennainen henkilö. Esimerkit 7 ja 8 osoittavat, millä tavalla *mä*-pronominilla tyypillisesti osoitetaan kertojan henkilöä:

(7) – – taas enemmän kuin eilen / **mä** mua häpeilen / ei mitä **mä** teen (Eteiseen, *Ei*, 2003)

(8) – – **mä** osaan nauraa ja vakuuttaa / **mä** osaan järkeillä ja tietää / Ettei maailma lopu siihen jos et tuu (Lattiaa pestään, *Ei*, 2003)

Mä-pronomini ilmentää esimerkeissä 7 ja 8 puhujaa ja siten lauseiden yksikön 1. persoonassa taipuvaa subjektia. Molemmissa esimerkeissä pronomini toistuu useaan kertaan, mikä voidaan nähdä tyylikeinona: muun muassa subjektin tehtävässä runsaasti käytetty 1. persoonan pronomini on ollut vanhassa kirjasuomessa kovin yleistä ja näyttäytyy tänäkin päivänä tyylikeinona (Kielitoimiston ohjepankki 2023). Lisäksi voidaan havaita, että *mä*-pronominia hyödynnetään yleisesti tilanteissa, joissa sen kaltainen 1. persoonassa oleva subjekti voisi jäädä myös pois: Esimerkeissä 7 ja 8 verbit *häpeillä*, *tehdä* ja *osata* ovat finiittisiä, sillä ne taipuvat yksikön 1. persoonamuodossa. Kyseiset finiittiverbit persoonan suhteen kongruoivat lauseen nominatiivisijaisen subjektin kanssa ja siten sisältävät tiedon subjektin kieliopillisesta persoonasta. (VISK § 107) *Mä*-pronominin toisteisuus ja käyttö kontekstissa, jossa sitä ei välttämättä kieliopillisesti tarvita, korostaa siis persoonaisen subjektin takana olevaa henkilöä ja tämän roolia kertomuksessa.

Kappaleiden kertomuksissa *mä*-pronomini osoittaa yleisimmin juuri perusmuodossa minäkertojan henkilöä. Koska minäkertojan äänellä esitetyt kertomukset on albumilla suurin osa, myös *mä*-pronomini ja kertojan hahmo ovat valtaosassa kertomuksia yhdistettävissä toisiinsa.

Minäkertojallisissa kertomuksissa juuri kertojan henkilöahmosta saadaan tietää eniten, sillä kertomusta viedään eteenpäin olennaisesti esimerkiksi kertojan ajatusten ja tekojen ilmentämisen avulla, kuten esimerkeistä 7 ja 8 voidaan myös havaita. Tällaisia henkilöahmojen luonnehdintaan ja muun muassa juuri kertojan tekemään itsen luonnehdintaan yhdistyviä huomioita käsittelen alaluvussa 4.2.

Vaikka *mä*-pronomini erottuu henkilöahmojen osoittamisen keinoista määrällisellä paljoudellaan, kertomuksen kannalta olennaisia henkilöitä ilmenee yhtä lailla *hän*- ja *sä*-pronomineissa. Niitä esiintyykin *mä*-pronominin jälkeen määrällisesti eniten. Käsittelen seuraavaksi henkilöahmojen osoittamista *hän*- ja *sä*-pronominien avulla, ja koska niiden määrällisessä esiintyvyydessä ei ole suuria eroja (ks. taulukko 1), käsittelen niitä rinnakkain. Niiden tyypillisissä tavoissa osoittaa henkilöahmoja on kuitenkin pieniä eroja:

- (9) – – mä hiivin sukkasiltaan / pimeessä / **hän** nauraa / **hän** on sun / Ja mitä ikinä mä teen se ei riitä / mä en koskaan oo niin kuin **hän** (Häviän, *Ei*, 2003)
- (10) Se kaikki saa **sut** vielä väsymään / mut jos et välitä siitä / tuun **sun** syliin ja jään (Mä jään, *Ei*, 2003)
- (11) – – **sä** väitit että mitään / en oo ilman **sua** / – – / miksi **sä** teit sen / sammutit mut (Kusipää, *Ei*, 2003)

Hän-pronomini ilmenee tavanomaisesti niin, että kertoja osoittaa kertomuksen juonen kannalta olennaisen henkilön, kuten esimerkissä 9. Kyse voi olla tarinan keskiössä tai enemmän tapahtumien ulkopuolella olevaan henkilöön viittaamisesta. *Sä*-pronomini puolestaan osoittaa tavanomaisesti henkilön, jota minäkertoja puhuttelee. Tämä myötäilee kieliopillista normia persoonapronominien *hän* ja *sä* käytöstä (Kielitoimiston ohjepankki 2023).

Esimerkeissä 9–11 pronomien avulla minäkertojan äänellä ilmaistaan asioita, joiden keskiöön lukeutuu kertojan lisäksi muita henkilöitä. Nämä ilmaistut asiat ovat keskeisiä kertomuksen etenemisen kannalta, mikä tekee myös pronomien taakse jäävien henkilöahmojen osoittamisesta olennaista. Kun henkilöitä tuodaan esiin tällä tavalla ainoastaan pronominitasolla, kuulijan assosiaatioilla ja tulkinnoilla on suuri merkitys, sillä käytetty kieli ja tapa osoittaa henkilöahmoja jättävät yksityiskohdat avoimiksi. Tällöin kertomuksessa ja sen henkilöissä sekä heidän rooleissaan säilyy eräänlainen mystiikka, mikä myös korostaa minäkertojaa ja hänen tarinaansa kertomuksessa: Esimerkiksi kuulijana esimerkin 11 ja Kusipää-kappaleen kohdalla herää helposti kysymys siitä, kuka tämä kusipää ihminen on ja miksi hän on saanut kertojahahmon osoittamaan tällaista puhetta hänelle.

Lisäksi tällaisella tavalla henkilöahmoja osoittava kertomus on myös helposti samastuttava, kun kuulijan on mahdollista asettaa pronominiin taakse hahmoja omasta elämästään.

Edellä käsiteltyjen persoonapronominien *mä*, *hän* ja *sä* ohella myös demonstratiivipronomini *se* ilmenee henkilöön viitatessa, mutta ainoastaan kahdessa kappaleessa eli tarkastelluista pronomineista määrällisesti vähiten (ks. taulukko 1). Esimerkeistä 12 ja 13 on havaittavissa, kuinka *se*-pronominia hyödynnetään viittaamaan sekä tiettyyn että tarkemmin määrittelemättömään, mutta tietyllä tavalla toimivaan, yksilöön:

- (12) Viimein Tuulikki salakuljettaa / pojan tuttuun kapakkaan / **se** ei oo alaikäinen / vain nuoren näköinen / ne väittää ja mä nauran (Mun elämä, *Ei*, 2003)
- (13) Jos joku sua kehuu **se** valehtelee / **se** tekee mitä vaan kun **se** haluaa rahaa (Kristiina, *Ei*, 2003)

Esimerkissä 12 *se*-pronomiinilla viitataan tarkemmin yksilöityyn henkilöön eli edellisessä säkeessä mainittuun poikaan. Lisäksi tässä pronominvaihtelujen (*mä*, *se*, *ne*) tunnistaminen ja merkitys ovat olennaisia liittyen tulkintaan siitä, keitä kaikkia kertomuksen tapahtumiin voidaan yhdistää ja kenen äänellä kertomusta kerrotaan. Minäkertojan voidaan tulkita suoraan lainaavan *ne*-pronominin taakse lukeutuvien henkilöiden sanomaa.

Esimerkissä 13 *se*-pronominin käyttöä ihmisestä viittaavana voidaan perustella muutenkin kuin vetoamalla sen sopivuuteen puhekielisenä *hän*-pronominin vastineena: Ensimmäisen säkeen konjunktioauseella ilmaistu sisältö toimii samassa merkityksessä kuin *se joka* -rakenne (*se joka sua kehuu*). *Se joka* -rakenne on yleistävä viittaus, jossa käytetään ihmisestä puhuttaessa pronominia *se*, ja sen tarkoitus on ilmaista, millainen yksilö on kyseessä (Kielitoimiston ohjepankki 2023). *Se*-pronomini ilmenee esimerkissä 13 juuri *se joka* -rakenteelle ominaisessa käyttötarkoituksessa, sillä se viittaa yleisesti johonkin henkilöön, joka toimii tietyllä tavalla, sen sijaan, että viitattaisiin tiettyyn yksilöön. Tätä tukee myös indefiniittipronomini *joku*, jonka kanssa *se* ilmenee: *Joku* toimii lauseen tarkemmin määrittelemättömänä subjektina, johon *se*-pronomiinilla puolestaan viitataan. Tämä on *joku*-pronominin normatiivista käyttöä, joka on ilmaista kyseessä olevan useista mahdollisista tarkoitteista sellainen, jota ei tarkemmin identifioida (VISK § 747).

Seuraavaksi siirryn persoonapronominitasolla tarkastelemaan tapauksia, joissa henkilöahmojen osoittaminen tapahtuu jollain tavalla edellä esitetyistä tavanomaisista tavoista poikkeavasti. Tämän osalta tarkastelen persoonapronominien *mä* ja *sä* sekä *mä* ja *hän* välillä tapahtuvaa vaihtelua ja sitä, miten saman kertomuksen sisällä sama pronomini viittaakin eri henkilöihin tai päinvastaisesti yhteen henkilöön viitataan kahdella eri pronomiinilla. Ensimmäisenä esimerkkinä tällaisesta

tarkastelen kappaleessa Mun elämä ilmenevää yksikön 1. ja 2. persoonamuotojen *mä* ja *sä* risteävää käyttöä:

- (14) – – se ei oo alaikäinen vain nuoren näköinen / ne väittää ja **mä** nauran / älä naura **sä** oot aina ollut ilkee / nykyään oot kauhee / ja juot liikaa / ja oot kauhee (Mun elämä, *Ei*, 2003)
- (15) – – ehkä tänään **sun** olo alkaa helpottua / ehkä tapaat jonkun joka rakastaa **sua** / tai ehkä **en**, ehkä **en** (Mun elämä, *Ei*, 2003)

Sekä esimerkissä 14 että 15 *sä*-persoonapronominin tavanomainen käyttö puhuteltavan osoittajana ei ole selvää, ja tähän vaikuttaa olennaisesti sekä kertomuksen juonellinen konteksti että esimerkeissä ilmenevä pronominiin käytön asiayhteys. Esimerkissä 14 yksikön 1. persoonamuoto *mä* osoittaa minäkertojan henkilöihahmon tavanomaisesti kuten suurimassa osassa kappaleiden kertomuksia. Esimerkissä 15 *mä*- ja *sä*-persoonamuotojen vaihtelu ilmenee verbin persoonamuotoisen taivutuksen avulla, ja viimeisessä säkeessä *mä*-pronomini on jätetty pois kieltomuodon taivutuksen rinnalta. Yksikön 2. persoonan vaihtuminen 1. persoonaan kuitenkin ilmenee.

Persoonapronominien viittaushetimit ja tarkoitteissa ilmenevät poikkeavuudet vaikuttavat äänessä olevien henkilöiden tulkintaan. Minäkertoja ja tätä osoittava *mä*-pronomini luovat eräänlaisen pohjan persoonapronominivaihtelun tulkinnalle, mutta useampi tulkinta henkilöihahmojen osoittamisesta on kuitenkin mahdollinen: molemmissa esimerkeissä persoonapronominivaihdosta ympäröivä sisältö on mahdollista tulkita minäkertojan tekemäksi itsen puhutteluksi tai jonkun toisen sanomaksi, jota minäkertoja lainaa. Myös muita mahdollisia tulkintoja on, mikä osoittaa kielellisestä näkökulmasta tarkasteltaessa henkilöihahmojen osoittamisen tulkinnanvaraisuuden. Kuitenkin kertomuksen juonen avulla on mahdollista jakaa tulkintoja todennäköisesti enemmän ja vähemmän oikeellisiin.

Toisena nostan esiin kappaleen ja kertomuksen, jossa *mä*- ja *hän*-pronomineja hyödynnetään osoittamaan eri henkilöihahmoja saman kertomuksen sisällä. Kyseisessä kappaleessa, nimeltään *Ei*, on minäkertoja, jonka taakse asettuu vaihdellen sekä sukulaissuhteen kautta nimetyn tyttären että äidin henkilöihahmot. Lisäksi kertomuksesta voidaan tunnistaa ajoittain äänessä oleva ulkopuolinen kertoja, joka ikään kuin selostaen vie kertomusta eteenpäin olennaisessa suhteessa kertomuksen keskiössä oleviin äidin ja tyttären henkilöihahmoihin. *Mä*- ja *hän*-pronominiin vaihtelu ja siten eri henkilöiden äänessä pitäminen tapahtuu olennaisesti suhteessa substantiiveihin *äiti* ja *tytär*, jotka yhdessä pronominiin vaihtelun kanssa tuovat esiin henkilöihahmot:

- (16) – – Tee sun taiat / et **äiti** antaa **mun** mennä / antaa **mun** mennä / **Mä** haluaisin kun jokainen muu menee / – – / **mä** tiedän **äidil** on **minusta** huoli / mutta kurjaa on jos ulkopuoliseksi jää (Ei, Ei, 2003)
- (17) Vuodet vierii / ja kun talo on raukee / ja **äiti** on raukee / **tytär** riuhtoo lukkoo / mut se ei aukee / ei se ei aukee / Mikään ei tätä ikävää poista / **hän** on kohta jo kuusitoista / ja **hän** tietää ettei taiat auta / **hän** huutaa: päästä **mut** ulos jumalauta (Ei, Ei, 2003)
- (18) Ja **äidin** silmät on sumeat jo / **hän** sanoo maailma on vaarojen karikko / se sama maailma siskosi vei / **mä** sanon viimeisen sanani ja se on ei (Ei, Ei, 2003)

Esimerkeissä 16–18 ilmenee, kuinka *mä*- ja *hän*-pronominien vaihtelulla kertomukseen tuodaan sekä tyttären että äidin ääntä kertojan roolissa, ja siten tuodaan esiin molempien näkökulmaa kertomuksessa vallitsevaan tilanteeseen. Pronomineja edeltävä sukulaissanojen *äiti* tai *tytär* käyttö ohjaa kuulijan tunnistamaan, kumpi on milloinkin pronominin *mä* takana eli toimii puhujana. Näin myös *hän*-pronominin avulla viitataan vaihdellen sekä äidiksi että tyttäreksi nimettyihin henkilöihän. Henkilöhahmojen osoittamisen ja puhujan vaihtelun ymmärrettävyyden kannalta sukulaissanojen ja pronominien yhteiskäytöllä onkin merkittävä rooli. Kertomus kuitenkin sisältää kielellisiä aukkoja, jotka jättävät kuulijan tulkinnan varaan sen, mitä henkilöihän osoitetaan. Esimerkiksi esimerkin 18 kahdessa ensimmäisessä säkeessä substantiivin *äiti* ja pronominin *hän* avulla osoitetaan henkilö, mutta puhuja ei ole kielen avulla tunnistettavissa; kyseessä voisi olla yhtä hyvin tyttären tai ulkopuolisen kertojan ääni.

Lopuksi siirryn pronominitasolta takaisin substantiivien tarkasteluun, mutta aiemmin käsittelemäni erisnimitason sijaan yleisnimitasolla. Käsittelemisen yleisnimitusten substantiivien käyttöä osana henkilöihän osoittamassa edellä käsiteltyjen esimerkkien 16–18 sekä yhden uuden esimerkin avulla. Tuon tästä esiin muita esimerkkejä hieman eri näkökulmasta osana alalukua 4.2 ja henkilöihän luonnehdintaa. Esimerkin 19 avulla tuon esiin, kuinka substantiivisin puhutteluilmauksin osoitetaan henkilöitä ilman, että heille annetaan varsinaisia nimiä:

- (19) Jonotetaan moniin ravintoloihin / mutta sisään meitä ei ota mikään / ne sanoo: **neidit** ovat kyllä hyvin tervetulleet / mutta **herralla** ei taida olla ikää (Mun elämä, Ei, 2003)

Esimerkissä 19 *ne*-pronominin taakse jäävät henkilöt, jotka on kertomuksesta tulkittavissa järjestyksenvalvojiksi, puhuttelevat minäkertojaa ja hänen kanssaan tapahtumien keskiössä olevia henkilöitä luokkanimien *neiti* ja *herra*. Tällaiset luokkanimet ovat esimerkkejä puhutteluilmauksista ja tarkemmin nimipuhuttelusta (VISK § 1078). Lisäksi *neiti* ja *herra* lukeutuvat titteli-sanoihin. Kielitoimiston

sanakirjan (2023) mukaan *neiti* viittaa naimattomaan naiseen, kun taas *rouva* viittaa naimisissa olevaan tai olleeseen naiseen. *Herra* sen sijaan on yleinen nimitys miehelle. Erityisesti titteleitä *neiti* ja *rouva* on ollut vielä 1900-luvun alussa tärkeää käyttää oikein siviilisäädyn mukaan. (Kolehmainen 2007) Kielitoimiston sanakirjassa (2023) *neiti*-sanana määritelämään lisätty ”vars. aik.” ilmaisee, että *neiti*-sanana merkitys naimattoman naisen yleistettelinä on lähestulkoon kadonnut eli sen alkuperäinen merkitys ei juurikaan ole voimassa. (Kolehmainen 2007) Tämän myötä voidaan tulkita, että esimerkiksi 19 *neiti* ja *herra* toimivat ennen kaikkea osana järjestyksenalvojen asiakkaille osoittamaa puhuttelua.

Aikaisemmin *mä*- ja *hän*-pronominien vaihtelujen eli esimerkkien 16–18 yhteydessä esille nousseet sukulaissuhdesanat *äiti* ja *tytär* ovat myös esimerkki siitä, miten substantiivien avulla voi pronominitasoa tarkemmin osoittaa henkilöitä ilman, että heistä käytetään henkilönnimiä. Sukulaissanat *äiti* ja *tytär* ovat myös mahdollisia puhutteluilmauksia, sillä nimipuhutteluna voidaan käyttää myös sukulaisnimiä (VISK § 1078). Ei-kappaleen kertomuksessa nämä sukulaissanat eivät kuitenkaan ilmene varsinaisessa puhutteluyhteydessä, vaan ne lähinnä osoittavat kertomuksen juonen kannalta olennaiset henkilöt ja viittaavat heihin. Pronominitasolle hieman palatakseni, tämä vastaa puhutteluyhteydessä usein käytettävän *sä*-pronomini käytön sijaan *hän*-pronominin norminmukaista käyttöä, ja sen yhteydessä *äiti*- ja *tytär*-sukulaissanat ilmenevätkin esimerkeissä 16–18.

4.1.2 Henkilöhahmojen luonnehdinta

Olen tunnistanut henkilöitä luonnehdittavan kappaleiden kertomuksissa kahdella erilaisella tavalla: suorasti ja epäsuorasti. Suoralla luonnehdinnalla viitataan esimerkiksi henkilön piirteiden ja ominaisuuksien ilmaisun kielelliseen suoruuteen, joka ei jätä epäsuoran luonnehdinnan tavoin tilaa erilaisille tulkintoille. Tästä esimerkkinä toimii muun muassa relatiivilauseessa adjektiivin tai muun avulla henkilön kuvailu. Suoraa luonnehdintaa ilmenee laajemmin sekä sana- että lausetasolla. Epäsuoralla luonnehdinnalla puolestaan tarkoitan luonnehdintaa, jossa korostuu esimerkiksi henkilön ajatuksien, tekojen tai toiveiden ilmaisu, jotka sisältöineen luovat kuvaa henkilöstä pääosin koko lausetasolle levittyvien kielellisten keinojen avulla. Suoraan luonnehdintaan verrattuna epäsuora luonnehdinta on tulkinnanvaraisempaa ja sen määrällinen esiintyvyys on myös suurempaa.

Ensimmäisenä tarkastelen useammin esiintyvää epäsuoraa luonnehdintaa. Epäsuorassa luonnehdinnassa kertojat osoittamassa henkilöitä ja heihin yhdistyviä tekijöitä on suuressa roolissa. Koska minäkertojia ilmenee kahdestatoista kappaleessa kymmenessä, kokonaisuudessaan merkittävä osa ilmenevästä epäsuorasta luonnehdinnasta tapahtuu minäkertojan toimesta niin, että hän välillisesti

muun muassa omien ajatustensa esittämisen kautta luonnehtii itse itseään. Tämän myötä minäkertoja on suurimmassa osassa kertomuksia se henkilö, josta kuulija saa myös tietää eniten. Esimerkeissä 20–21 ilmenee, kuinka minäkertojan henkilöahmosta saadaan tietää mielitekojen ilmaisun kautta:

- (20) Joskus **tekis mieli** juhlia kauan / pari viikkoa ainakin / laiminlyödä kaikki työt / ja rikkoa puhelin / – – / Mä **söisin** ja **joisin** ja **valvoisin** aina vaan / ei siihen kukaan kuolis (Väärin, Ei, 2003)
- (21) – – tuijotan ulos hämääjän / **tahtoisin** ajaa nopeemmin / olla jo sekaisin / **enkä** ajatella kuinka hän mut petti sitten jätti / miten katsoin viikon ostoskanavaa / enkä nukkunut ollenkaan (Mun elämä, Ei, 2003)

Mielitekojen ilmaisu ilmenee esimerkeissä 20–21 olennaisesti sekä transitiivisissa että intransitiivisissa lauseissa, joissa verbin moduksena eli tapaluokkana on konditionaali. Molemmissa esimerkeissä konditionaali esittää puheen alaisena olevan asian, eli esimerkiksi esimerkissä 20 ilmenevän ”kauan juhlimisen”, toivottavana (VISK § 111), mikä muodostaa tulkinnan mieliteon ilmaisusta. Esimerkissä 20 mieliteko tulee esiin *tehdä*-verbin sisältävässä kiteymässä, jossa kokijaa voidaan ilmaista genetiivin avulla (*minun tekisi mieli*) (VISK § 1232). Verbikiteymän yhteydessä ei kuitenkaan määritellä kokijaa persoonapronominin avulla, vaan *mä*-persoonaa tulee esiin ainoastaan myöhemmin esimerkissä osana intransitiivista lausetta. Verbikiteymän *tehdä mieli* merkitys mieliteon ilmaisusta on olennainen, jotta se voidaan tulkita osaksi henkilön luonnehdintaa. Puolestaan itse luonnehdinnan tulkinnassa verbin valenssiin lisätty objekti ja sen merkitys ovat keskeisiä: siihen, millaiseksi tässä tapauksessa kertojan henkilöahmoa luonnehdintaan, vaikuttavat olennaisesti teot, jotka tämän mielitekoina esitetään. Tekojen pohjalta voidaan kuitenkin tehdä erilaisia tulkintoja siitä, mitä ne kertovat henkilöstä.

Toinen esimerkki epäsuorasta luonnehdinnasta ilmenee kappaleessa Mun elämä. Kyseisen kappaleen kertomuksessa minäkertojan luonnehdintaa tapahtuu epäsuorasti läpi kertomuksen joko tämän itse toimesta tai hänen lainatessa jonkun toisen sanomaa; kielen näkökulmasta tästä on mahdollista tehdä eri tulkintoja. Puhujan henkilöillisyydellä ei kuitenkaan ole merkitystä siihen, miten luonnehdinta tapahtuu, sillä sitä tehdään adjektiivien avulla. Vaikka esimerkissä 22 ilmenevien kuvailevien adjektiivien avulla henkilön luonnehtiminen voitaisiin lukea osaksi tulkintaani suorasta luonnehdinnasta, olen sisällyttänyt sen osaksi epäsuoraa luonnehdintaa puhujan tulkinnanvaraisuuteen ja adjektiivien ominaisuuksiin liittyvien huomioiden vuoksi:

- (22) – – se ei oo alaikäinen / vain nuoren näköinen / ne väittää ja mä nauran / älä naura sä oot aina ollut **ilkee** / nykyään oot **kauhee** / ja juot liikaa / ja oot **kauhee** (Mun elämä, Ei, 2003)

Adjektiivit *ilkee* ja *kauhee* (yleiskielessä *ilkeä* ja *kauhea*) lukeutuvat suhteellista ominaisuutta ilmaiseviin eli suhteellisiin adjektiiveihin. Esimerkissä 22 ne toimivat arvottavina asenneadjektiiveina, joiden tulkintaan ominaisuutena vaikuttavat olennaisesti puhujan henkilökohtaiset käsitykset ja mielipiteet. (VISK § 605) Tämän myötä käsittelen kyseistä esimerkkiä osana epäsuoraa luonnehdintaa, sillä henkilöä ei esitetä suoraan tietynlaiseksi, vaan kyseessä on ennemminkin puhujan mielipiteen ilmaisu; puhujalla, tulkitaan sen sitten olevan minäkertoja itse tai joku muu, on selvästi negatiivinen mielipide tai käsitys kuvailtavasta henkilöstä. Käytettyjen adjektiivien merkityksillä ja niiden luomilla assosiaatioilla on vaikutus siihen, miten niitä tulkitaan arvottavina asenneadjektiiveina.

Siirryn seuraavaksi suoran luonnehdinnan käsittelyyn. Suora luonnehdinta, johon lukeutuu esimerkiksi henkilöihahmon ominaisuuksien kuvailu ja osoittaminen, ei ole epäsuoran luonnehdinnan tavoin yhtä tulkinnanvaraista. Lisäksi suoraa luonnehdintaa ilmenee tasaisemmin sekä sanan- että lausetasolla, kun taas epäsuora luonnehdinta painottuu koko lauseen tasolla havaittuun. Tarkastelen ensin suorassa luonnehdinnassa lausetasolle painottuvaa luonnehdintaa, jonka osana voi myös ilmetä sanatason ilmiöitä. Lopuksi otan vielä tarkasteluun esimerkkejä, joissa painotus on puolestaan sanatasolla.

Suoraa luonnehdintaa ilmenee paljon Kristiina-kappaleessa, jossa keskiössä olevaa Kristiinan henkilöihahmoa luonnehditaan ilmaisemalla tämän ulkoisia piirteitä, kuten pituutta ja pukeutumista sekä kertomalla hänen sanomaansa:

- (23) **Eikä hän mitään paina** / ei juuri mitään paina / jos vertaa hänen pituuteensa / joka on metrikahdeksankuus / ja mitkä vaatteet / **hänel on ihanat vaatteet** (Kristiina, *Ei*, 2003)
- (24) **Jos oot jotain mieltä sulje sun suu** / niitäkin on jotka puhuvat ammatikseen / viisas tottuu ja sopeutuu / **näin Kristiina puhuu** (Kristiina, *Ei*, 2003)

Esimerkissä 23 esiintyvä kuvailu vaatetuksesta ilmenee viimeisen säkeen omistuslauseessa, jonka teemana on omistaja eli tässä tapauksessa Kristiina-niminen henkilö. Teema ilmenee persoonapronominin *hän* taivutuksessa adessiivin puhekieliseen muotoon *hänel* (*hänellä*). (VISK § 898) Omistuslauseessa adjektiivi *ihana* on merkityksessään olennainen osa luonnehdintaa. Ensimmäisessä säkeessä Kristiinaa luonnehditaan myös kuvailemalla tämän painoa ikään kuin olemattomaksi lauseella *eikä hän mitään paina*. Esimerkistä 23 on havaittavissa myös pituuden luonnehdintaa relatiivilauseen avulla, mutta tarkastelen relatiivilausetta osana luonnehdintaa myöhemmin esimerkin 25 avulla.

Esimerkki 24 kuvaa hyvin läpi kappaleen kertomuksen tapahtuvaa Kristiinan luonnehdintaa, joka tapahtuu viittaamalla siihen, miten tai mitä tämä ihminen puhuu. Viimeisen säkeen tavan adverbi

näin sitoo yhteen edellisten säkeiden sisällön osoittaen sen tavaksi, jolla Kristiina-hahmo puhuu. Kristiinan puhetapaa ilmennetään erilaisin keinoin, muun muassa *jos*-konjunktiolauseella, joka ilmaisee esimerkiksi 24 ehtoa. Ehto sisällöltään ja kontekstiltaan on kuitenkin hieman epätyypillinen: ehto *jos oot jotain mieltä* yhdessä konjunktiolauseella seuraavaan lauseeseen *sulje sun suu* kanssa luonnehtivat Kristiinan näkemystä mielipiteen ilmaisusta. Esimerkin 24 kaltainen asetelma, jossa tavan adverbi *näin* viittaa edellä sanottuun, ohjaa tulkintaa Kristiinan suorasta lainaamisesta, mutta kielellisestä näkökulmasta tarkastellen useampi tulkinta puhujasta on mahdollinen. Esimerkissä 24 ilmenee myös adjektiivin substantiivinomaista käyttöä, jota tarkastelen myöhemmin esimerkin 29 avulla.

Kristiina-kappale erottuu muiden kappaleiden kertomuksista siinä, että kappaleiden kertomuksissa muun muassa henkilöiden ulkonäköpiirteet jäävät tavallisesti vain kuulijan mielikuvituksen varaan. Kristiina onkin albumin kappaleista ainoa, jossa kertomuksen juoni rakentuu vahvasti yksittäisen henkilön ja tämän luonnehdinnan ympärille.

Yhtenä suoran luonnehdinnan keinona kappaleiden kertomuksissa käytetään relatiivilauseita, jonka avulla luonnehditaan henkilöä jonkinlaiseksi. Tuija-nimisen henkilöä luonnehdintaa ilmenee esimerkiksi 25 myös sanatason substantiivimäärittelyssä, mutta koska suorassa luonnehdinnassa substantiivimäärittelyiden esiintyvyys painottuu määrällisesti lausetasolle ja relatiivilauseisiin, tarkastelen lähemmin vain relatiivilauseen avulla tehtyä luonnehdintaa:

- (25) Ja se ainoa vieras oli naapurin **Tuija** / **josta sanottiin et se kaikkia huijaa** / siinä se seisoi lähtis jo tuo / mutta se tulikin luo ja sanoi (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)
- (26) Ei saa surettaa / leikkittäiskö prinsessaa / ja ikuisiksi ystäviksi tuliais / niin kuin Anna ja Diana (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)

Esimerkissä 25 relatiivilause toimii substantiivin määrittelyä, joka on toinen relatiivilauseen ensisijaisista käyttötavoista. Ihmiseen viittaavassa relatiivilauseessa käytetään tavallisesti relatiivipronominia *joka* (VISK § 1164). Esimerkissä 25 *joka*-pronomini on elatiivimuodossa *josta*, mikä on tarpeen halutun sisällön ilmaisun kannalta. Relatiivilauseella on olennainen täydentävä ja kuvaileva rooli, kun Tuija-hahmoa luonnehditaan muiden sanoman perusteella tietynlaiseksi. Tuijan luonnehdinta läpi kertomuksen vie kuulijaa eri tulkintoihin, mihin vaikuttaa esimerkiksi 26 esille tulevat Tuijan aiheet ystävyystyö Saaran kanssa. Kertomuksen eteneminen paljastaa kuitenkin lisää ja jatkaa Tuijan luonnehdintaa:

- (27) Tuija oli vain seitsemän / mut tiesi jo sen / että vaivaa täytyy nähdä / jos tahtoo olla onnellinen / jos itse ei hanki itselleen ystävää / sitä yksin jää (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)
- (28) Siksi hän Saaran vieraille soitti / sanoi: voi kurjana päivä tää koitti / Saara on sairas ja juu se on tarttuvaa / älkää tulkokaan (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)

Esimerkit 27–28 osoittavat aiempien esimerkkien 25–26 rinnalla sitä, kuinka Tuijan henkilöhaamon luonnehdinnassa merkittävässä roolissa ovat kertomuksen ulkopuolinen kertoja ja se, miten tämä ilmaisee tapahtumien kulkua ja Tuijan roolia niissä. Esimerkin 28 *siksi*-lause osoittaa edellä ilmaistun, eli esimerkissä 27 esille tuodun, asiaintilan seurauksen (VISK § 1131). VISK:n (§ 1131) mukaan syysuhteiden ilmaisun yhteydessä *siksi*-lauseessa tulee ilmi perustelu tai syy edellä esitetylle asiain-tilalle. Näiden esimerkkien kohdalla *siksi*-lauseen voidaan kuitenkin nähdä viittaavan jopa kaikkiin esimerkin 27 säkeisiin eli lauseisiin, tai vähintään kahteen edeltävään säkeeseen. Esimerkin 28 *siksi*-lause oikeastaan osoittaa teon, jota esimerkki 27 perustelee.

Tuija-nimisen henkilöhaamon lisäksi myös kertomuksen Saaraa luonnehditaan, mutta ainoastaan esimerkin 25 säkeessä *siinä se seisoi lähtis jo tuo*, jossa tuodaan esiin Saaran ajatuksia, jotka näyttäytyvät haluttomuutena kohdata Tuijaa. Tämä voidaan liittää myös esimerkissä 25 ilmenevään Tuijan luonnehdintaan ihmisiä huijaavaksi henkilöksi, sillä puhuja on tulkittavissa myös Saaraksi itseksensä.

Lopuksi siirryn tarkastelemaan suoran luonnehdinnan esimerkkejä, joissa painotus on lausetason sijaan enemmän sanatasolla. Näissä tapauksissa toistuva piirre on se, että ne voisi pelkän kielellisen ilmentämisen näkökulmasta lukeutua osaksi henkilöhaamojen osoittamista. Kertomuksen kannalta ne eivät kuitenkaan osoita uusia olennaisia henkilöhaamoja vaan ovat enemmän osa muiden henkilöhaamojen luonnehdintaa.

Ensimmäisenä tarkastelen adjektiivin käyttöä substantiiville ominaiseen tapaan. Adjektiivia voidaan käyttää monikossa substantiivina muun muassa esimerkin 29 kaltaisessa tilanteessa, jossa halutaan viitata ihmisjoukkoon, jota määrittää esimerkiksi jokin yhteinen piirre (VISK § 626):

- (29) -- vain **sivistymättömät** vapautuu / -- / **viisas** tottuu ja sopeutuu / näin Kristiina puhuu (Kristiina, *Ei*, 2003)

Esimerkin 29 kaltainen adjektiivin substantiivinomainen käyttö on kappaleen kertomuksen kannalta olennainen osa Kristiina-hahmon luonnehdintaa: Aiemmin esimerkin 24 yhteydessä käsitellyn tavan

adverbin *näin* avulla esimerkissä 29 osoitetaan Kristiina-hahmolla olevan käsitys siitä, miten tietynlainen, tässä tapauksessa sivistymätön tai viisas, ihminen toimii. Tämä luonnehtii kuulijalle enemmän Kristiinan henkilöahmoa kuin sivistymätöntä tai viisasta ihmistä.

Samankaltainen tapaus ilmenee Väärin-kappaleessa: esimerkki 30 osoittaa tarkoituksen viitata ihmisjoukkoon eli useisiin ihmisiin, jotka toimivat tietyllä tavalla. Ihmisjoukkoja osoittavat sanat ovat olennaisesti mukana luonnehtimassa kertojan henkilöahmoa:

- (30) Joskus tekis mieli lyödä otsaan / jokaista **tärkeilijää** / ja **automaatilla hidastelijaa** / ja **perseel-
lekävijää** (Väärin, *Ei*, 2003)

Kertojan mieliteko ja sen ilmaisu kertoo tämän suhtautumisesta ihmisiin, jotka ovat tietynlaisia tai toimivat tietyllä tavalla. Esimerkissä 30 tällaisia tietynlaisia tai tietyllä tavalla toimivia ihmisiä esitetään tekijännimien avulla: Tekijännimet ovat verbikantaisia johdoksia, ja ne osoittavat muun muassa kantaverbin ilmaisevan toiminnan suorittajaa. Esimerkissä hyödynnetään yhtä yleisimmistä tekijännimiä muodostavista johtimista, joka on -jA. (VISK § 251)

Sekä esimerkissä 29 että 30 säkeiden lauseet osoittavat esimerkiksi sen, millaisen tunteen tietynlaisiksi luonnehditut ihmiset puhujassa herättää. Siten nämä esimerkeissä 29 ja 30 esitetyt piirteet ja niihin viittaaminen eri ihmisjoukkoina kertoo enemmän kappaleiden keskiössä olevista henkilöahmoista, eli tässä tapauksessa Kristiinasta ja Väärin-kappaleen kertojasta, kuin näistä ihmisjoukoista.

Toisenlaisena esimerkkinä sanatason painotuksesta suorassa luonnehdinnassa esitän eräänlaista auktoriteettista merkitystä sisältävien substantiivien käyttöä osana henkilöahmon luonnehdintaa:

- (31) Ja **johtajat** omistaa hänelle maljapuheitaan / – – / Ja **äidit** Kristiinoiksi kastaa lapsiaan (Kristiina, *Ei*, 2003)

Se, miten ”johtajat omistaa hänelle maljapuheitaan” ja ”äidit Kristiinoiksi kastaa lapsiaan”, luonnehtii Kristiinaa arvostetuksi ja kunnioitetuksi henkilöksi. *Johtaja* ja *äiti* ovat substantiiveja, joiden merkityksiin voidaan lukea eräänlaista yhteiskunnallisen arvostuksen kaltaista arvottamista. Toki voidaan todeta, että johtajia todennäköisesti arvostetaan eri syistä kuin äitejä; tämä näiden substantiiviryhmien

erilaisuus toisaalta laajentaa Kristiina-hahmon luonnehdintaa tämän saadessa tietynlaista kunnioitusta molempiin ryhmiin kuuluvilta ihmisiltä.

4.2 Aikaviitteet

Tässä alaluvussa siirryn henkilöhahmoista kertomuksen aikaan sitomisen keinojen tarkasteluun. Henkilöhahmojen ohella aikaan viittaaminen ja siten kertomuksen sitominen aikaan on olennainen osa kertomuksen rakenteen muodostumista. *Ei*-albumin kappaleissa ja niiden kertomuksissa aikaan viittaaminen painottuu sanatasolla ajankohdan adverbiaaleista adverbeihin ja verbin tempukseen sekä lausetasolla alistuskonjunktiolauseiden temporaaliseen käyttöön. Ajankohdan adverbiaaleista olen rajannut lähempään tarkasteluun ajankohdan adverbit ja temporaalisen *kun*-lauseen, sillä ne nousevat aineistosta paljon toistuvina ja siten keskeisinä keinoina sitoa kertomusta aikaan. Lisäksi tarkastelen lyhyesti myös verbin tempuksen luomia mahdollisuuksia aikasuhteiden muutoksissa sekä aineistosta esille noussutta tulevaan viittaamisen eli futuurinomaisuuden ilmiötä.

4.2.1 Ajankohdan adverbialit

Ei-albumin kappaleissa ja niiden kertomuksissa esiintyvistä ajankohdan adverbiaaleista olen poiminnut tarkempaan tarkasteluun adverbeja ja niiden yhdistelmiä sellaisista kohdista, joissa ne olennaisesti osoittavat ajallisessa kontekstissa nopeasti tapahtuvan muutoksen. Tällainen ajankohdan muutos tapahtuu adverbien avulla kertomuksissa muutaman säkeen sisällä.

Ensimmäisenä tarkastelen adverbien *silloin* ja *sitten* rinnasteista käyttöä ja niiden avulla ajallisen suhteen muodostamista erillisten tapahtumien välille:

- (32) Ja jonain päivänä en haluakaan / enää enemmän kuin ikinä saan / **silloin** väsymys ja kipu katoa / ja **sitten** mua ei oo (Jonain päivänä, *Ei*, 2003)

Esimerkissä 32 adverbit *silloin* ja *sitten* toimivat yhdessä osoittamassa ensin, mitä edellä mainittuun tilanteeseen liittyy ja mitä sen jälkeen tapahtuu. Ensimmäisen säkeen *jonain päivänä* antaa ajallisen viittauskohteen *silloin*-adverbille; *silloin* lukeutuu yleisesti suhteuttaviin ajankohdan adverbeihin (VISK § 649). *Silloin*-adverbin avulla osoitetaan, mitä edellä mainittuun vielä liittyy. Puolestaan *sitten*-adverbi osoittaa sen jäljessä kerrotun tiedon sijoittuvan tulevaan aikaan. *Sitten*-adverbi lukeutuu kin tulevaan tai seuraavaan suhteuttaviin adverbeihin (VISK § 649).

Toisena esimerkkinä tuon esiin *aina-* ja *nykyään-*adverbien yhteiskäytön, joka ilmenee Mun elämä -kappaleessa:

- (33) – – ne väittää ja mä nauran / älä naura sä oot **aina** ollut ilkee / **nykyään** oot kauhee / ja juot liikaa / ja oot kauhee (Mun elämä, *Ei*, 2003)

Esimerkin 33 adverbeista *aina* on edellisen esimerkin *silloin-*adverbin tavoin yleisesti suhteuttava ajankohdan adverbi. *Nykyään* taas on yksi nykyiseen tai käynnissä olevaan suhteuttavista adverbeista. (VISK § 649) Kyseisiä adverbeja käytetään osana luonnehdintaa rinnasteiseen tapaan, vaikka säkeitä ei olekaan kielellisesti *ja-*rinnastuskonjunktion avulla liitetty toisiinsa.

Ajankohdan adverbiesimerkeistä viimeisenä tarkastelen adverbeja *koskaan* ja *ikinä*, jotka molemmat kuuluvat yleisesti suhteuttaviin ajankohdan adverbeihin (VISK § 649). Niitä hyödynnetään Eteiseen-nimisessä kappaleessa ikään kuin synonyymisesti ja kielteisessä asiayhteydessä. Makkonen-Craigin (2020) mukaan *ikinä* esiintyykin monesti kielteisissä asiayhteyksissä, ja silloin merkitys voi olla sama kuin adverbilla *koskaan*:

- (34) Pienenä kuvittelin että maailmassa / kaikki rakastais mua / poistaisin sodat / en kuolisi **koskaan** / enkä **ikinä** itkisi sua / – – / **nyt** mitä mä teen / mä nukahdan eteiseen (Eteiseen, *Ei*, 2003)

Tällainen näiden kahden synonyyminen käyttö ei kuitenkaan ole aina mahdollista, sillä *ikinä* voi myös sopia yhteyksiin, joihin *koskaan* ei sovi (Makkonen-Craig 2020). Tässä asiayhteydessä olisi kuitenkin mahdollista hyödyntää näistä adverbeista vain toista tai vaihtaa niiden paikkaa. Tämä saattaisi kuitenkin vaikuttaa tulkintaan semanttisella tasolla: *Ikinä* voi heijastua merkityksen *koskaan* lisäksi myös esimerkiksi merkityksiin ”missään nimessä tai ”missään tapauksessa” (Makkonen-Craig 2020). Tämän pohjalta voitaisiin siis tulkita, että tässä tapauksessa halutaan korostaa toisen perään itkemättömyyttä kuolemattomuuden rinnalla.

Ajankohdan adverbialien käsittelyssä siirryn seuraavaksi *kun-*lauseen lähempään tarkasteluun. Ajankohdan adverbien rinnalla temporaalinen eli aikasuhteinen *kun-*lause ilmenee olennaisena keinona sitoa kertomusta aikaan:

- (35) **Kun** Saara täytti kahdeksan / **silloin** kävi niin / että juhliin tuli vain yksi / vaikka kaksikymmentäviisi kutsuttiin (Ei saa surettaa, *Ei*, 2003)

- (36) – – niin kuin niinä päivinä / joina sä syytit sun perhettä / Mut nehän oli poissa / **kun** kiusasit mua (Kusipää, *Ei*, 2003)
- (37) – – kusipää **kun** kuolee / jossain syntyy uus (Kusipää, *Ei*, 2003)

Esimerkeissä 35–37 adverbiaalikonjunktio *kun* toimii temporaalisen suhteen merkitsijänä. Sen avulla voidaan ilmaista kahden tilanteen ajankohtien suhdetta yhdyslauseessa. (VISK § 1122) Esimerkeissä 36–37 *kun* ilmentää kahdessa lauseessa ja säkeessä esitettyjen tapahtumien temporaalista suhdetta, kun taas esimerkissä 35 toisesta säkeestä alkavan toisen tilanteen kuvaus jatkuu *niin–että*-parikonjunktin kautta. Temporaalisen aikasuhteen viittaus siis ylittää kahden lauseen mitan, mutta kyseessä on kuitenkin kahden eri tilanteen ajankohtainen suhteuttaminen toisiinsa. Esimerkki 35 on näistä esimerkeistä ainoa, jossa ilmenee tapahtumien välisten aikasuhteiden korostamista: *silloin* toimii täsmentävänä adverbina ja selventää siten temporaalista suhdetta ja asiaintilojen järjestystä (VISK § 1122). Ei saa surettaa -kertomus rakentuu juonellisesti olennaisesti tietyissä aikasuhteissa tapahtuvien tapahtumien ympärille, minkä myötä täsmentävän adverbien käyttö on mielekästä.

4.2.2 Verbien tempus

Verbien tempus eli aikamuoto on olennaisessa roolissa siinä, miten *Ei*-albumin kappaleiden kertomuksien eri tapahtumat sidotaan aikaan. Albumin kappaleista viidessä kertomus sijoittuu tarkasti joko menneeseen tapahtumaan tai johonkin, joka tapahtuu nykyhetkessä. Suurimassa osassa kuitenkin kertomukset olivat temporaalisesti monipuolisempia niihin sisältyessä eri ajanjaksoihin liitettäviä tapahtumia. Täten erilaisia aikamuotovaihteluita ilmeni kappaleiden kertomuksissa runsaasti. Tähän alalukuun olen poiminut lähempään tarkasteluun kuitenkin vain kaksi esimerkkiä, joissa ilmenee kertomuksen tapahtumien aikaan sitomisen kannalta olennainen tempuksen vaihdos.

Esimerkissä 38 ilmenevä tempuksen vaihdos konditionaalien preesensistä imperfektiin on olennainen siirtymä minäkertojan nykyhetkessä käynnissä olevasta tilanteesta johonkin menneisyydessä tapahtuneeseen, joka olennaisesti liittyy tämän tilanteeseen nykyhetkessä:

- (38) **Tahtoisin ajaa** nopeemmin / olla jo sekaisin / enkä ajatella kuinka hän mut **petti** sitten **jätti** / miten **katsoin** viikon ostoskanavaa **enkä nukkunut** ollenkaan (Mun elämä, *Ei*, 2003)

Tempuksen muutos tapahtuu kolmannen säkeen lopussa, johon asti konditionaalinen preesens sitoo kertomuksen nykyhetkeen. Kolmas säe ilmaisee, ettei kertoja tahdo ajatella menneessä tapahtunutta asiaa, mikä osoitetaan *pettää*-verbin imperfektin avulla. Viimeisessä säkeessä kertomuksen sitominen menneeseen jatkuu, kun silloista tilannetta imperfektin avulla luonnehditaan.

Esimerkissä 39 puolestaan tehdään kertomuksen kannalta olennainen muutos imperfektistä preesensiin:

- (39) Niin se **oli** typerä retki vain hetki / piti olla mut sut **tapasin** / **nyt** taas haluni **voitan** en soita / kun ei soi mun puhelin (Eteiseen, *Ei*, 2003)

Verbin tempuksen vaihto imperfektistä preesensiin siirtää kertomuksen menneisyyteen sijoittuvien tapahtumien kuvailusta nykyhetken tilanteeseen. Ajankohdan adverbi *nyt* tukee siirtymää menneisyydestä nykyhetkeen, sillä se konkreettisesti sitoo tulevat tapahtumat nykyhetkeen ennen kuin tempuksen vaihdos ilmenee.

4.2.3 Futuurinomaisuus

Kahdestatoista kappaleesta ja niiden kertomuksista yhteensä kuudessa viitataan futuurille ominaisella tavalla tulevaan. Kertomuksista nousee esiin kaksi futuurinomaista tapaa viitata tulevaan, joista yleisempi on konditionaali verbin tapaluokkana. Konditionaalinen rinnalla tulevaan viitataan *vielä*-partikkelin avulla. Sitä hyödynnetään merkittävästi vähemmän, mutta on futuurinomaisessa rakenteessaan valikoitunut tarkasteltavaksi konditionaalinen rinnalle.

Konditionaalinen preesensillä on mahdollista viitata tulevaan, ja se on tavallisinta arvelu- ja referointitilanteissa (VISK § 1545). Arvelulla eli ikään kuin mahdollisuuden ilmaisemisella voidaan osoittaa muun muassa kuviteltua asiaintilaa, jolloin suunniteltu on olemassa ainoastaan esimerkiksi ajatusten tai mielikuvituksen tasolla (VISK § 1592):

- (40) Mä **söisin** ja **joisin** ja **valvoisin** aina vaan / ei siihen kukaan **kuolis** / se olla **voisi** se **oisi** niin ihanaa / Mut se ois väärin (Väärin, *Ei*, 2003)

Esimerkissä 40 minäkertoja kuvaa tulevassa mahdollisesti tapahtuvaa ja sitä, millaista se olisi. Konditionaalinen preesensin käyttö tällaisessa arvelua sisältävässä tilanteessa mahdollistaa ja luo kuvaa temporaalisesta ja nimenomaan tulevaan viittaavasta merkityksestä.

Esimerkissä 41 *pienenä kuvittelin* sitoo tulevan toteamuksen ajallisesti menneeseen. Tätä seuraavat konditionaalimuotoiset verbit viittaavatkin tulevaan, mutta menneisyydessä. Kuudennen säkeen *nyt* tuokin kuulijan takaisin nykyhetkeen.

- (41) Pienenä kuvittelin että maailmassa / kaikki **rakastais** mua / **poistaisin** sodat / **en kuolisi** koskaan / **enkä** ikinä **itkisi** sua / – – / **nyt** mitä mä teen / mä nukahdan eteiseen (Eteiseen, *Ei*, 2003)

Konditionaalinen lisäksi futuurille ominaista tulevaan viittaamista ilmenee temporalisen eli aikaa ilmaisevan partikkelin *vielä* avulla. Vaikka *vielä*-partikkeli toimii usein aikaan viitattaessa samassa merkityksessä kuin *edelleen*, esimerkit 42 ja 43 osoittavat, kuinka se voi niin kutsutun tulla-futuurin tavoin viitata tulevaan:

- (42) Se kaikki saa sut **vielä** väsymään / mut jos et välitä siitä / tuun sun syliin ja jään (Mä jään, *Ei*, 2003)
- (43) Niin mä olen monta yötä levotonta / tahtonut sun kainaloon / päättänyt mä juoksen **vielä** sinun luokse (Mä jään, *Ei*, 2003)

Vielä antaa esimerkeissä 42 ja 43 tulla-futuurin kanssa samanlaisen tulevaan viittaavan merkityksen ja siten korvaa mahdolliset rakenteet *tulee saamaan* ja *tulen juoksemaan*. Esimerkeissä 42 ja 43 ei ole täsmäntäviä ajanilmauksia ja ne eivät oikeastaan ole myöskään tarpeellisia tässä kontekstissa. Mikäli virkkeessä on jokin tulevan ajan ilmaus, tulla-futuuria voidaan pitää tarpeettomana (Vilppula, Matti 1993). Tämä tukee myös tässä tilanteessa ajanilmauksien tarpeettomuutta sen lisäksi, että *vielä*-partikkelin avulla pyritään viittaamaan ikään kuin yleisesti tulevaan nimenomaan siinä merkityksessä, että vielä jonain päivänä nämä asiat, joista säkeissä puhutaan, tapahtuvat.

Ei-albumin kappaleiden kertomuksissa ilmenevien kertomuksen aikaan sitomisen keinojen avulla voidaan havaita, että albumin kappaleet ja niiden kertomukset ovat toisistaan irrallisia. Kertomusten välillä ei siis ole havaittavissa ajallista suhdetta tai jatkumoa, joka kulkisi läpi kappaleiden albumin alusta loppuun. Ne kuitenkin muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, mutta tämän havainnon keskiössä ovat ennemminkin kertomusten teemoihin liittyvät tekijät.

5 PÄÄTÄNTÖ

Havaitsemani keinot nimetä ja osoittaa henkilöihahmoja *Ei*-albumin kappaleissa myötäilevät Labovin (1972) esittämää ajatusta henkilöihahmojen esittelemisestä, sillä kappaleiden kertomusten kannalta olennaiset hahmot tuodaan kuulijalle ilmi. Kielellisinä keinoina henkilöihahmojen osoittamisessa hyödynnetään pääasiassa persoonapronomineja mutta myös henkilönnimiä, demonstratiivipronominia *se* ja substantiiveja – kuitenkin vähemmän toistuvasti. Kokonaisuudessaan henkilöihahmojen nimeämisen ja osoittamisen osalta voin todeta, että henkilönniminä nimettyjä henkilöihahmoja sisältävät kertomukset erottuvat albumin kappaleiden joukosta. Tähän vaikuttaa paitsi *se*, että ne ovat suomen kielessä erityisen keskeinen keino identifioida ja siten osoittaa henkilöitä, myös *se*, että niitä ilmenee ainoastaan kolmessa albumin kahdestatoista kappaleesta. Lisäksi henkilönnimellisten kertomusten tapa kertoa tarinaa eroaa kertomuksista, joissa henkilöt jäävät ainoastaan pronomini- tai yleisnimitasolle: Niissä korostuu henkilöihahmojen rooli ja halu heidän tarkkaan identifiointiinsa, sillä niissä kertomuksen tapahtumat ovat olennaisesti rakentuneet suhteessa tarkasti osoitettuihin henkilöihahmoihin. Esimerkiksi useissa minäkertojallisissa kertomuksissa kuulija oppii tuntemaan ainoastaan esimerkiksi tarinan *minut* ja *sinut* tai *hänet* ilman tarkempaa nimeämistä, mikä vaikuttaa helposti myös kertomuksen tulkintaan.

Ei-albumin kappaleiden kertomuksissa henkilöiden luonnehdintaa tehdään olennaisesti sekä sana- että lausetasolla muun muassa relatiivilauseiden ja adjektiivien avulla. Lisäksi luonnehdintaa ilmenee kertomuksissa runsaasti eri tulkintojen varassa olevien tekijöiden kautta. Tämä ei suoranaisesti vastaa Labovin (1972) kuvaamaa lyhyttä henkilöihahmojen luonnehdintaa osana niiden esittelyä. Erityisesti henkilöihahmojen luonnehdinnan analyysi muodostuikin odotettua runsaammin erilaisten tulkinnanvaraisuuksien ympärille, sillä niitä nousi voimakkaasti esiin aineistosta. Nimeämäni epäsuora luonnehdinta on olennainen osa aineistossani ilmennyttä henkilöihahmojen luonnehdintaa, mutta sen funktioiden ja kielellisen ilmentymisen tulkinnanvaraisuus vei kuitenkin huomiota pois varsinaisesta kielellisestä analyysistä.

Aikaviitteiden, eli tapojen sitoa kertomusta aikaan, osalta aineistossani korostuu yleisyydellä erityisesti ajan adverbialit ja niistä adverbis ja *kun*-lause. Verbin tempus on suomen kielessä erityisen tavanomainen viitata aikaan, ja sen avulla myös *Ei*-albumin kappaleissa sidotaan kertomusta aikaan. Tutkielmassani painotus asetui odotettua voimakkaammin henkilöihahmojen tarkasteluun, johon mahdollisesti vaikuttaa henkilöihahmoihin viittaamisen keinoista tehtyjen havaintojen laajuus

suhteessa aikaviitteistä tehtyjen havaintojen laajuuteen. Lisäksi aikaviitteiden analyysin toteutukseen vaikuttivat myös ajalliset rajoitteet, joiden myötä en päässyt syventymään siihen toivotulla tavalla.

Oli kenties odotettavissa, että laululyriikan kontekstissa ilmenevä tarinankerronta ei täysin myötäile Labovin (1972) kertomuksen rakenteen esittämää tapaa viitata henkilöihin ja aikaan. Laululyriset tekstit nimittäin luovat kertomuksille omanlaisensa olosuhteet. Tätä tukevat Salon (2006) esittämä tiedot siitä, että laulun säkeet ovat informaatiota, josta kumpuaviin assosiaatioihin vaikuttavat kielelliset ratkaisut, sekä siitä, kuinka kertomuksellisissa lauluteksteissä kirjoittaja voi säästää tilaa luottamalla kuulijan itse täyttävän kertomuksen aukkoja. Labovin (1972) kertomuksen rakenteen teoriaa, joka kumpuaa puhutun kielen tutkimuksesta, voi siis soveltaa myös laulun sanoitusten kaltaisen kirjoitetun puhutun kielen tutkimukseen, mutta ne eivät ole suorassa vastaavuussuhteessa keskenään.

Osana Labovin (1972) muodostaman kertomuksen rakenteen kuvausta esitin, kuinka Helasvuon (1991: 36–37) mukaan Labovin (1972) tapa syntaktisesti jäsenellä kertomusta luo hypoteesia kertomuksen rakenteen orientaatiojakson statiivisesta eli tilaa ilmaisevasta kieli-ilmaisusta. Vaikka tutkimukseni tavoitteet eivät rajaudu nimenomaan syntaktisten eli lauserakenteellisten tekijöiden tarkasteluun, analysoidessani henkilöhahmojen ja aikaviitteiden kielellistä ilmentymistä tein havaintoja statiivisuuden hypoteesin toteutumisesta. Havaitsin, että *Ei*-albumin kappaleissa ja niiden kertomuksissa statiivinen tyyli esittää ja henkilöhahmoja sekä sitoa kertomusta aikaan ei juuri korostu myös hyödynnetyn dynaamisen, eli tapahtumaa ilmaisevan, tyylin rinnalla. Tunnistan kuitenkin yhteyden statiivisuuden ja dynaamisuuden jaottelun sekä henkilöhahmojen luonnehdinnan analyysissä hyödyntämiäni suoran ja epäsuoran luonnehdinnan käsitteiden välillä. Esittämäni suora luonnehdinta ilmeni monesti vastaavasti kuin statiivinen tyyli, joka osoittaa muuttumatonta tilaa. Kuitenkin kokonaisuudeltaan tarkasteltaessa uskon laululyriikan ominaisuuksien tekstilajina vaikuttavan siihen, että en havainnut statiivisen tyylin korostuneen tavalla tai toisella.

Tässä tutkielmassa tarkastelemani henkilöhahmot ja aikaviitteet ovat vain yksi monesta mahdollisesta näkökulmasta tarkastella kertomuksen rakentumista lingvistisesti. Erityisesti aikaviitteiden analyysi jäi valitettavasti suunniteltua tiiviimmäksi kokonaisuudeksi tutkielmassani, minkä myötä jatkotutkimusta ajatellen näen paljon mahdollisuuksia syventyä erityisesti aikaan viittaamisen keinoihin laululyrisissä aineistoissa. Myös henkilöhahmojen tarkasteluun voisi syventyä esimerkiksi erilaisen lähestymistavan, kuten semiotiikan tutkimuksen kautta. Lisäksi laululyriikat tarjoavat vähemmän yleisenä tutkimusympäristönä paljon mahdollisuuksia paitsi kertomuksellisuuden myös monien muiden kielellisten ilmiöiden tarkastelulle.

Labovin (1972) kertomuksen rakenteen teorian orientaatiojakso, johon henkilöhahmot ja aikaan viittaaminen lukeutuvat, esitetään rakenteen varhaisessa vaiheessa, mikä korostaa henkilöhahmojen ja kertomuksen aikasuhteiden ilmentämisen erityisen keskeistä roolia osana kertomusta. Tämä ennen kaikkea on yhteistä kyseisen teorian ja *Ei*-albumin sanoitusten välillä, sillä erityisesti henkilöhahmot ja niiden kielellinen ilmentäminen tekevät kappaleista sellaisia itsenäisiä kertomuksia, joita ne ovat. *Vilkkumaa*-omaelämäkerrassaan (2023: 203) Vilkkumaa kertoo Pekka Ruuskan sanoneen *Ei*-albumin ilmestymisjuhlapuheessaan: ”Kadehdin ihmisiä, jotka eivät ole vielä kuulleet tätä levyä.” Tähän Vilkkumaa jatkaa: ”Toivoin, että levy olisi tuntunut kaikista juuri siltä: satumailmalta, johon astumisen jälkeen kaikki oli toisin kuin aiemmin.” Tämän satumailman luomisen on mahdollistanut monipuolisuus henkilöhahmoihin viittaamisessa ja kertomuksen sitomisessa aikaan.

LÄHTEET

Aineistolähde

Maija Vilkkumaa 2003: *Ei*. Warner Music Finland Oy, Warner Music Group, An AOL Time Warner Company.

Kirjallisuuslähteet

- Digi- ja väestötietovirasto 2023: Nimipalvelu. <https://verkkopalvelu.vrk.fi/nimipalvelu/>. (16.11.2023)
- HEIKURA, ELISA 2012: *Heikkoa kerronnallisuutta : kerronnallisuuden mahdollisuus ja mahdottoisuus CMX-yhtyeen Taikakuningas-albumissa*. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1991: Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsenyyksen osoittimina. *Viritäjä* 95(1), 36.
- HYVÄRINEN, MATTI 2007: Kertomus ja kertomuksen rajat. *Puhe ja kieli* 27:3, 127–140. Tampereen yliopisto.
- KARTTUNEN, MIIA 2018: <i>No pittää kahtoo</i>: Puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa. *Viritäjä*, 122(3). <https://doi.org/10.23982/vir.70955>.
- KOLEHMAINEN, TARU 2007: Naissukuista kielenkäytön historiaa. *Kielikello* 4/2007. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- KOTUS = KOTIMAISTEN KIELTEN KESKUS 2023: Aikamuotoja: tuleva aika (on vai tulee olemaan?). Kielitoimiston ohjepankki. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/tulla-futuuri/ohje/486>. (8.11.2023)
- KOTUS 2023: Neiti. Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/neiti?searchMode=all>. (26.11.2023)
- KOTUS 2023: Pronominit: persoonapronominit minä, sinä, hän, me, te, he. Kielitoimiston ohjepankki. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/548>. (21.11.2023)
- KOTUS 2023: Pronominit: Se joka vai hän joka? Kielitoimiston ohjepankki. <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/488>. (22.11.2023)
- KOTUS 2023: Rouva. Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/rouva?searchMode=all>. (26.11.2023)
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the Inner City : Studies in the Black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LAPPALAINEN, HANNA 2010: Se ja hän puhutussa kielessä. *Kielikello* 4/2010. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2020: Rankin kisa ikinä, harvinaisin ilmiö koskaan. *Kielikello* 3/2020. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- PIRKKO, TOMMI 2019: *Runosta, rakkaudella*. Helsinki : Avain.

- RIIHINEN, ELEONOORA 2023: Maija Vilkkumaan juhlakeikka oli täynnä nostalgiaa, ja laulaja loisti rokkitähtenä. *Helsingin Sanomat* 14.3.2023. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009421085.html>. (10.10.2023)
- SALO, HEIKKI 2006: *Kahlekuningaslaji : laululyriikan käsikirja*. Helsinki : Like.
- Tieteen termipankki 2023: Kirjallisuudentutkimus:kertomus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kertomus>. (18.10.2023)
- Tieteen termipankki 2023: Nimitys:lyriikka. <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:lyriikka>. (18.10.2023)
- Tieteen termipankki 2023: Antiikintutkimus:lyriikka. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Antiikintutkimus:lyriikka>. (18.10.2023)
- VILKKUMAA, MAIJA – SUPINEN, MIINA 2023: *Vilkkumaa*. Helsinki : Gummerus.
- VILPPULA, MATTI 1993: Onko tulla-futuuri tarpeeton? *Kielikello* 2/1993. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA. 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (29.11.2023)